

**2 AYLIK
DERGİ**

YENİDEN TÜRK DİLİ DERGİSİ

YIL : 8 CİLT : 8 SAYI : 44 OCAK - ŞUBAT 2025



MUSTAFA NECATİ (1894-1929)

Bayındırlık ve İskan Bakanı, Adalet Bakanı
ve 20 Aralık 1925-10 Ocak 1929 dönemi Maarif
Vekili (MİLLÎ EĞİTİM BAKANI), Avukat, öğretmen.

Milli Eğitim Bakanlığı döneminde yaptığı işler:
-1926 yılında Maarif Teşkilatına dair Kanunu çıkardı.
Bu yasaya dayanarak eğitim işlerini valiliklerin
kontrolünden çıkararak MB kontrolüne aldı. 10 ayrı
yerde bölge öğretmen okulu inşaatı başlattı.
-Uzman öğretmen yetiştirmek için Avrupa'ya
Öğrenci gönderilmesini sağladı.

-Yeni bir ilkokul programı hazırlatarak "TOPLU ÖĞRETİMİN" AVRUPA İLE AYNI ANDA
TÜRKİYE'DE UYGULANMAYA BAŞLAMASINI SAĞLADI.

-ORTA ÖĞRETİM PARASIZLAŞTIRILDI, OKUL KİTAPLARI BAKANLIKÇA BASILMAYA BAŞLANDI.

-Yabancı okullar denetim altına alındı.

-KÖYLERE ÖĞRETMEN YETİŞTİRMEK İÇİN KÖY ÖĞRETMEN OKULLARI MODELİ PLANLANDI.
DENİZLİ VE KAYSERİ'DE KÖY MUALLİM (ÖĞRETMEN) MEKTEBİ (OKULLARI) AÇILDI.

-ABECE DEVRİMİ GERÇEKLEŞTİRİLDİ.

Yeni ABECE'yi öğretmek için MİLLET MEKTEPLERİ AÇILDI.

Millet mekteplerinin açıldığı gün 10 Ocak 1929 günü Mustafa Necati Millet Mekteplerini sayıklayarak
ölmüştür. Ölüm gecesi Atatürk'ün ilk kez hıçkırımlarla ağladığını 'Ne evlattı O' diye hayıflandığını
Falih Rıfkı Atay Çankaya adlı yapıtında yazmıştır.

Özdemir İnce, Cumhuriyet Gazetesi 20 Aralık 2024 Tersî ve Düzü başlıklı köşe
yazısından yararlanılmıştır.

YTDD

İÇİNDEKİLER

YENİDEN TÜRK DİLİ DERGİSİ CİLT : 8 YIL : 8 SAYI : 44 OCAK-ŞUBAT 2025

YAZAR	YAZI BAŞLIĞI	SAYFA NO:
SENCER KARACALIOĞLU	ŞURADAN BURADAN	01-02
Prof. Dr. ÖMER DEMİRCAN:	TÜRKÇEDE “ İLGEÇLİ NİTELEYİCİ” TÜRÜ SÖZLÜKSEL	
BİRİMLER		03-07
Doç.Dr. OKAN BABA	BAŞ KOMUTANLIK MEYDAN SAVAŞI	08-18
Prof.Dr. SÜREYYA ÜLKER	PİSİ	19-23
HÜSEYİN İHSAN DİNÇ	CENGİZ DAĞCI	24-35
HASAN AKARSU	MEHMET GÜLER, GÜNEŞTE GEÇMİŞ	36
HİKMET KURTER	YILMAZ ÇONGAR’IN ANILARI	37-44
ARKA KAPAK		

ŞURADAN BURADAN

SENCER KARACALIOĞLU

“Türkiye kimin ?”

Başlıktaki soruyu Ataol Behramoğlu Cumhuriyet Gazetesinde yazdığı bir köşe yazısında soruyor (Ataol Behramoğlu, Kültür ve Siyaset,11 Aralık 2024 Cumhuriyet Gazetesi s.8) Bu soru çerçevesinde konuyu irdilemiştir.Burada açıkça soruması gereken soru TÜRKİYE TÜRKLERİN DEĞİLSE KİMİN? Bundan önceki yazılarımda vurguladığım gibi buradaki Türk kavramı etnik bir köken dışında, yurttaşlık bağıyla bağlı olmayı belirler. 1982 Anayasasının 66.maddesine göre: “Türk Devletine vatandaşlık/yurttaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türk’tür.” Türkiye sadece Türklerin değilse “orta malı gibi”bir şey midir? Ataol Behramoğlu’nun deyişiyle: “Hiçbir üniter devlette biri çıkıp örneğin,İngiltere sadece İngilizlerin,Japonya sadece Japonların,Almanya sadece Almanların değildir dese aklında/usunda ya da ahlakında bir sorun vardır diye düşünülür.

Çünkü yukarıdaki örneklerde ve sayısız benzerinde sözü edilen İngiliz,Japon,Alman vb.kavramları etnik aidiyetleri değil,söz konusu ülkeye yurttaş olarak bağlılığı ifade eder.”

“Türkiye kuşkusuz sadece Türklerin (etnik köken olarak Türk olanların)değildir.

Bu ülkeye yurttaşlık bağıyla bağlı herkesindir.

Ama parayla alınmış yurttaşlıktan değil, hakkıyla kazanılmış yurttaşlıktan söz ediyoruz.

Bu da birkaç yıl içinde kazanılacak bir şey değildir. Türkiye sadece Türklerin değildir sözü ve bunun Suriye vb.ülke insanların göçüyle(işgaliyle) bağlantısı ise Türkiye’ye,Türklüğe, Türkçeye açıkça meydan okumadır, düşmanlıktır.

ABD emperyalizminin Türkiye’yi parçalamak ve Ortadoğu’ya gömmek projesinin, işbirlikçiliği, uşaklığıdır.”

Ataol Behramoğlu’nun bu düşüncelerine katılmakla birlikte sorunu tek başına göç sorununa dayandırmak sanırım Türkiye gerçekleriyle bağdaşmamaktadır. Adına Kürt sorunu denilen, temelinde emperyalizmin böl yönet politikası olan ve etnik köken kaşmasıyla yurttaşlık bilinci yok edilmeye çalışılan, terörden, emperyalizmin sunduğu dünya nimetlerinden beslenen, güç alan ayrıştırıcı ve ayrılıkçı bir kitle var.

(2)

AKP iktidarının ve destekçilerinin zaman zaman açılım saçılım politikalarıyla destek verdiği bu kesim emperyalizmin Türkiye içinde ve dışında Türkiye'ye karşı kullandığı en önemli maşalarından biri. Solun bu konudaki utangaçlığı Türk halkının kurbağa gibi olan bitene karşı tepkisizleşmesine neden olmaktadır. Yurttaşlıktan ve yurttaşlık bilincinden söz edeceksek Türkiye'de Türkiye Cumhuriyeti yurttaşlarından etnik kimliklerini öne çıkartarak söz edemeyiz. Örneğin Kürt kökenli Türk diyebilirsiniz ancak Kürt diyemezsiniz; dersiniz ayırtmış olursunuz. Bunu uzatabiliriz, Çerkes kökenli, Laz kökenli Türk vb.

Son dönemde ülkemizin politik ortamındaki söylemlere bakıp şaşırınlar örneğin çağımızın en büyük emperyalist gücü olan ABD'nin yeni Başkanı Trump'ın kendi ülkesi dışındaki desteklediği politikacılara yada partilere baksınlar. Bütün batı ülkelerinde aşırı sağ desteklemektedir. Bu bir tesadüf olamaz, kullanılabilecek en iyi araç gereci orada bulduğunun resmidir.

**ŞİİRLERİMDEN
BİR ŞİİR**

SARI SAÇLAR

Bir kız yaşardı x ilinde
Ah o kızın sarı saçları
Sencer usulcacık okşamak ister
Titrer elleri.

Sencer Karacalıoğlu

Türkçede “ilgeçli-niteleyici” türü sözlüksel-birimler

Ömer Demircan,yeniden TD, 14Aralık 2024

Türkçe kuruluşunda sözlüksel“**kök**”leryansımalarından, *tek-heceli* olarak birimlenir.Anlam koşulması (*çat-, su, fis*) gibi ya doğrudan,ya da yansıma sesel-heceye Türkçe bir türetme eki katılıp“*süp-ür-, püs-k-ür-, hap-ş-ır-, ...*gibi iki heceye çıkarılır.Somut, soyut varlık genel gösterge anlam, işlevayırımlarına göre: **ad**(*can, su, ot*), **eylem**(*al-, ye-, iç-*), **niteleyici**(*az, çok, çiy, yaş*) olarak bölünür. Kökler, başka birimlere gerek kalmadan varlıkları gösterdiği için “**bağımsız**” birimler sayılır.İkinci tür yalın-birimlere“**ek**” denir. Ekler, varlık değil:“**-lı**” = *içeren(tat-lı)*, “**-lar**” = *çoğul sayı(kuş-lar)*,”**-dı**” = *geçmiş zaman(uç-tu)* gibi “**ayrım**”gösterdikleri, “**kök**” ya da “sözcüklere bağlanarak söze girdikleri için “**bağımlı**” birimlerdir. Türkçede ekler genel olarak sözlüksel“**türetme-eki**”, söz-dizimsel “**işlev-belirleme-eki**” olarak ayrılır. Türetme ekleri kökler ile sözcüklere bağlanarak yeni-anlamlı sözcükler türetilir (1). Türkçede sözlüksel, dizimsel bütün ayrımlar eklerle yüklenir.Gelişim sürecinde beş, genel,sözlüksel.Türkçe-birimlemeişlemi evrilir.

(1)

Türkçe sözlüksel genel birimleme işlemleri.

(i) **SONEKLE TÜRETME**: “*tat-*“ eylemi + “**-lı**”türetme eki = “*tadı olan*” anlamlı“**tatlı**” sıfatı.

(ii) **EKSİZ**, ya da sessiz-ek (-Ø) ile **TÜRETME**: “**Tatlı**” sıfatı ile “**tatlı yemek**” birimi +*düşüm* (D) ile =“**tatlı D**” + *tür aktarımı*ile =“*sıfat > ad*”, +*anlam aktarımı*ile=(“*tatlı yemek*”=) “**tatlı**”(ad).

(iii) **İKİLEME**(ileniteleyici, *eylem-tabanı* işlevine koşulan birimler): **boş**>*boşboş, bomboş, boşu-boşuna*; **göz** >*gözgöz, göz-göze*; **git**>*gitgit, gide-gide, gide-gele, giden-gidene, ...*

(iv) **İLGEÇLİ-NİTELEYİCİ** üretimi (ileniteleyici, *eylem-tabanı* işlevine koşulan birimler): “*buz gibisoğuk*” > “*buz gibiD*” + *düşüm* + *tür ve anlam aktarımı* + *ilgeç ayrımı*> “*buz gibi*”

(= *çok so-ğuk*): “Ev [*buz-gibi*] / [[*Buz-gibi*] **ev**]*de* yaşa-; “*işe-göre* (belirlenen) **ücret**”öde, ...

(v) **TAMLAMA**: “**niteleyici+nitelenen**” öge dizimlisözlüksel-birimleme: *boş ev, ev kirası; boş otur-*,

çocuk bak-, ...;boşboş evler, boşboş otur-, evev ara-, tırım-tırım ara-, gide-gide bı-k-,gide-gele

yorul-, gitgide yaşlan-, ...;buz-gibi ev, buz-gibi karşıla-, işe-göre ücret, işe-göreeğit- ...

Türkçe, doğal ilişkilere göre birimlenipyapılanmıştır. Tıpkı bir ağaç gibi önce **kökler,ekler**, sonra dallanarak **sözlüksel, dizimselişlemler**, en uçta **sözcükler, sözlüksel-birimler**(1).Onun karşısında İngilizceye bakılırsa, ağaç görmeden kutuplardan gelmiş bir dil olup balıklar izlenerek yapılanmış. Örnek mi? Türkçe eylemlere, sözlük üzerinesömürge güdümlüTürkçe eleştirilere bakarken:“*bir (eylem(çek-) köküne 80 üzerinde ayrı anlam nasıl koşulur?* sorusunun yanıtını aradım. Yalnızca “**tek ad + kök-eylem**”ile **110**tek-sözcük niteleyicili, ayrı anlamlı Türkçe-tamlama oluştu. Bir de ekleme-diğim 35 alt işlemli“*ikileme*”yi, 20 dolayında “**ilgeçli-niteleyici**” ile birimlenen“*tamlama*”larieklersem, sayıyı bir düşünün!... . Ardından, o **110**tamlamanın İngilizce çevirilerini aradım.¹Karşıma 110 ayrı İngilizce tek eylem sözcüğü çıkmasın mı!?Çok şaşırmadım diyemem.

Türkçe, (950-1918) Selçuklu, Osmanlı) dönemlerinde yalnızca halkın sözlü-iletişim dili olarak işlenir. Yazı-dili kullanılan *yönetim, eğitim, ötekialanlara*Türkçe sokulmaz.Osmanlı döneminde (**1300-1918**) devlet görevlileri *yabancı anadilli devşirme* ile dönmelerden oluşmuş. O nedenle yazı-dilinde kullanılıp Türkçeye de uygulanan sözlüksel işlemler yazı dilinde (1) içinde verilen iki türe: (i). **Sonekle türetme**: ‘*tat*’+**-lı**(*tat*)*içeren /olan>tatlı*, +*-la*

(4)

(ekle-) >*tatla*, *tatla-n*, *tatlan-dır-*, (v). Niteleyicisi tek-sözcükten oluşan (= niteleyici+nitelenen): *songün*, *kış gün-ü*, ...gibi)ad-tamlamatürlerine indirgenmiş.

yüzde **Tanzimat** (-1839-) öncesi / sonrası dönemde açılan okullarda eğitim-dili sözlüğü *Farsça*, *Arapça*, onbeş dolayında *Türkçeden* karma sözlüklü, halka yabancı Osmanlıca olmuş.Cumhuriyet dönemi bütün eğitim kurumlarındaTürkçe öğretimi yalnızca o iki sözlükselbirimleme işlemine dayanılarak uygulanmış.²Hepimiz, (1:iii, iv,iii+v, iv+v) türü birimlemelere koşulan anlamları (1: i, ii, i+v) türü birimlere yüklemeye çalışarak eğitim almışız. Çoğu şair, yazar, bilim-adamı “**ikileme**”leribağlamlayamamış.İki şair, Türkçe sözlüğün neredeyse yarısını oluşturan “**ikileme**”lerinşiir ile bağdaşmadığını söyledi. Ne denir!

Niteleyicitüreten“**ikileme**”,“**ilgeçli-niteleyici**” üretim işlemleri ile “**niteleyici**” birimlemesonucu beyindeki Türkçe sözlük olağanüstü varsıllaşır.Üretilen niteleyicilerin girdiği “**niteleyici+nitele-**

(4)

nen” ögeli tür ayırmaz “**tamlama**”işlemi,Türkçe her türlü sözlükselanlatımı olanaklı kılar.Çözüm-süz durumlarda “tek-tabana **sonekli-açıklama**’yada başvurulabilir. En son belirleyip terimlediğimsözlüksel-birimleme “**ilgeçli-niteleyici**” üretim işlemi oldu.

Eğitimsiz bırakılan halkın sözlü-iletişim dilinde, **düzanlamlama**ile (=işleme giren ögelerin anlam-ları toplanarak anlamlanan: “tat-“ + “-lı”>**tatlı**= *tadı olan*) beş ayrı Türkçe, **sözlüksel-birim üretim-işlemi** uygulanır. (i) “-lı” ekiyle “**tat**“ adından “içeren” anlamlı “**tatlı**” gibi *sıfat/zarflar* türetilmesine karşın, “-İ” ekinin *addan ad* türettiği belirtilir. (ii) “**Tatlı**” sıfatı ile “**tatlıyemek**”ten +*düşüm* ile = “**tatlı D**”+ *tür aktarımı*ile =“*sıfat > ad*”, + *anlam aktarımı*ile=(“*tatlı yemek*”>)“**tatlı**”(= *tatlı yemek*) gibi, uygulanan işlemlerle “*ad*” olan “**tatlı**”, bir “*eksiz-türetme*” (!: ii.) işlemiyle oluşur. Öyleyse, **tatlı** sözcüğünün, sözlüğe iki ayrı tür olarak girilmesi gerekir.

Sessiz-ek (-Ø) ile “**sonekleme**” işlemi (1: ii) ikinci tür bir türetme işlemidir. Hemen her dilde uygulanır. İngilizce terim: “zero-derivation” = “*eksiz (sessiz-ekli) türetme*”dir. Bir başka yanılma “R. Nash”in doktora tezinde Türkçe ritmin: sözcük vurguları eş-zaman-aralıkları ile yinelenen bir ritim türü” olduğu sonucuna varması. Oysa,Türkçe sözcük-vurgusu kök hecesinden sonra eklenen soneklemeyle belirlenir. Türkçede çoğunluğu dizim-işlevli, 35 eşbiçimli vurgulu-vurgusuz ayrımlı 70 üzerinde ek ile belirlenir. Dolayısıyla, Türkçe ritim hece-sürelidir, sözcük vurguları eşit zaman aralıklarıyla yinelenemez!Tamlama vurgusu niteleyici üzerine düşer, Öteki vurgu değişimleri birim-içi düşüm, işlevsel ayrılık nedenleriyle değişebilir, örneğin /be-bèk/ türadı- “**Bèbek**” yeradı ayrılığı, yeradında vurguyu başa doğru kaydırır /*karamàn*/: *Karàman*.

Nash’in yanlışlığı (i) ya aletli kayıtları yanlış okumasından, (ii) ya da denek olarak kullandığı T. *Tekin* ile arkadaşlarının Türkçesinde Osmanlıca uzmanlıktan ya da İngilizce ortam etkisinden kaynaklanıyor olabilir. (iii) *Biçim/kimlik-koruyucu (ünsüz, ünlü) “koruma-sesi”* kullanımının hece-sürelili “**ritim-düzenleyici**” olarak (/ka-le-ka-pı-s-ı-n-dançık-tı(-)-k-tan) gibi işlediğini görmesem, (iv) **ritim** üzerine özel olarak çalışmış olmasam, o aykırılığı anlayamazdım. “**Türkçe köklerin tek-heceli**” olduğunu belirledikten sonra açıklamamın doğruluğu yüzdeyüz, kesin sayılır!

Öteki üç sözlüksel-işlem, türlü kısıtlamalarla dilbilgisi-dışı, öğretim-dışı bırakılarak yazı-dilinde işlenmesi, yazınsal anlatım türlerine girişleri engellenir. (iii)**İKİLEME**: eş türden “**ikileyen-birim**” ile birleşme: *Eş biçimli*: boş >*boşboş*, göz >*gözgöz*, gez.gez- (bit-). *Ayrı biçimli*: *bom.boş*, *boş.moş*, *göz.möz*, *gez.mez*, *Dizim ekli*: *boşu.boşu-n-a*,*göz-göze*, *geze.geze*, *bul-buluştur-*. *Ayrı sözcükten ikileyen ile*: *tek.tük*, *zar.zor*, *göz.kulak*, *kaç.göç*, *alt.üst*. (iv)**İLGEÇLİ-niteleyicibirimleme**. *Niteliksel* : *buz.gibi*, *iş-e.göre*, *bebek için*. *Konumsal*: *ayakaltı*, *gözaltı*, *yılbaşı*, *elüstü*, *yasadışı*, ... *İkileme*, *ilgeçli-niteleyicibirimleme* işlemleri özellikle eylem **tamlama** için “**niteleyici**” üreten işlemlerdir. (v)Öyle **tamlama**(1.v)işlemindekigibi yalnızca (*son-gün*, *kış-günü*gibi) tek-sözcükle nitelenenleri

değil, aynı zamanda “ikileme” (*boş-boş*), “ilgeçli-niteleyici”li(*buz-gibi*) türü sözlüksel-tamlamaları da içerir.

“**Tamlama-birimleme**”ye bakarken “ilgeçli-tamlama” terimine takıldım. Bir de baktım, “**ilgeç**” bağlamıyor, tür değiştirerek önceki adı, eylemi bir niteleyiciye dönüştürüyor: “*buz gibisoğuk*” > “*buz gibiD*” + **düşüm** + **tür ve anlam aktarımı** + **ilgeç ayrımı** > “*buz gibi*” (= çok soğuk): “Ev *buz-gibi*” / *Buz-gibi evde* yaşa-; “*işe-göre* (belirlenen) **ücret**öde- > *işe-göre* ücret, O durumda, öyle birimleri (“ilgeçli-tamlama”ya değil) “**ilgeçli-niteleyici**” terimine bağladım.

Sonekle türetme işlemine göre: **924** tek-heceli kök + **788**sesel tek-heceden Türkçe bir ek ile “/süp/+ür” > *süpür* gibi birimlere, **(iii)** 78 ayrı *ikileme* işlemi (1.iii) + 23 *ilgeçli niteleyici* (1. iv) ile düz-anlamlama uygulanarak oluşan *ikileme,ilgeçli-niteleyici* birimlerle tek-sözcük tabanları nitelenerek üretilebilecek “*olası*” **tamlama** sayılarını bir düşünün!

Aşağıda: “**eylem, ad, niteleyici**” türü sözcüklerden düz-anlamlama ile üretilebilen “ilgeçli-niteleyici” birimleme “*olası*” sayıları verilmiştir. “**Eylem, ad, niteleyici**” türü tek-sözcük tabandan niteleyicilerle üretilebilecek “tamlama” *olası* sayıları ayrıca hesaplanabilir. **Eylem:11.587 x170.775 = ?, ad:15.752 x 220.528 =?, niteleyici: 8.732 x 17.464= ?**

İlgili alanda üretilip yinelenen bir sürü yanıltan dolayı henüz ayrımına varamadığım başka birimlemeler de eklenirse, yalnızca “**düzanlamlama**” ile elde edilen toplam sayılarda değişiklikler olabilir. Geriye dönerek, “**ilgeçli-niteleyici**” birimler: (i) **tamlamada niteleyici**: “*bülbül-gibi* öt-tü (konuşup açıkladı), “*bilmezmiş gibi* sus-tu”, (ii) söz içinde “yüklem-tabanı”: *o iş tam bizim “oğlan-a göre-*”(dir), Aşağıda, “**eylem, ad, niteleyici**”öğeli “**ilgeçli-niteleyici**” birimlerin *olası* düz-anlamlı üretim sayıları verilmiştir. İstenen tür ile “tamlama” sayıları, kolayca hesaplanabilir. Tek-tabanlı sözcük sayıları (kökler + türevler): **eylem =11.587, ad = 15.752, niteleyici = 8.732.**

(2)

EYLEM'den 'İLGEÇ'li-niteleyici ile: İlgeç ile nitelik seçimi, Türkçe-de sözlüksel, İngilizcede sözdizimselöbeks: <i>kuş-gibi: bird-like / like a bird, içsin-diye – sothat he mightdrink it, acı-diye: for/as/because it is bitter/painful, (n = niteleyici, y= yüklem, a: ad)</i>			EYLEM+ İlgeçtabanlı <i>olası</i> sayılar
1.n	<i>gibi</i> (benzer),	<i>Gider gibi</i> (yap-): 6x11.342	68.052
2.n	<i>diye</i> (edimsel neden)	<i>Gider diye</i> (kork-): 6x11.342	68.052
6.n	-(y)Ä <i>değın</i> (süre),	<i>Gidene değın</i> (bekle-): 11.587 x	11.587
11.n	-den <i>önce</i> (öncül),	<i>Gitmeden önce</i> (anlat-): 11.587 x	11.587
13.n	-den <i>sonra</i> (ardıl),	<i>Gittikten sonra</i> (öde-): 11.587 x	11.587
	İlgeçliniteleyici'denniyeleyici toplamı		170.775

(3)

AD'danİLGEÇli-niteleyici ile:			AD+ilgeç
1.n	<i>gibi</i> (benzer),	<i>Arı-gibi: 15.752 x1</i>	15.752
2.n	<i>diye</i> (edimsel neden)	<i>Anne-diye</i>	15.752
3.n	<i>bile</i> (beklenti-dışı),	<i>Anne bile</i>	15.752
4.n	-(İ) için (yararına),	<i>Gelmek için</i>	15.752
5.y.a	-(y)Ä <i>göre</i> (değerleme),	<i>İşe-göre 2x15.752</i>	15.752
6.n	-(y)Ä <i>değın</i> (süre),	<i>Akşama değın</i>	15.752
7.n	-(y)Ä <i>doğru</i> (yaklaşım),	<i>Akşama doğru</i>	15.752
8.n	-(y)Ä <i>karşı</i> (karşı),	<i>Güneşe-karşı</i>	15.752
9.n	-den <i>başka</i> (ayrıca),	<i>Yemekten-başka</i>	15.752
10.n	-den <i>beri</i> (süre başlangıcı),	<i>Sabahtan-beri</i>	15.752
11.n	-den <i>önce</i> (öncül),	<i>Yemekten-önce</i>	15.752
13.n	-den <i>sonra</i> (ardıl),	<i>Yemekten-sonra</i>	15.752
14.n	-den <i>yana</i> (tutum).	<i>Dönmekten-yana</i>	15.752
15.n	-mek-ten <i>ötürü</i> (neden)	<i>ağırdan ötürü/dolayı</i>	15.752
	14x15.752 = Niteleyici toplamı		220.528
12.y	-den <i>öte</i> (uzaklık), <i>Yardımdan-öte</i>		15.752

5.y.a	-(y)Ä göre (değerleme), İşe-göre 2x15.752	15.752
	Yüklem tabanı toplamı	31.504

(4)

NİTELEYİCİ'denİLGEÇli niteleyici ile:			NİTELEYİCİ+ ilgeç	
1.n	gibi (benzer),	Boş-gibi	(1.712)	/ 8.732
2.n	diye (nitel sanı /neden)	Boş-diye	(1.712)	/ 8.732
İlgeçli niteleyiciden eylem tabanı niteleyici toplamı			(3.424)	/ 17.464

Daha sonra, “konum” belirten “alt - üst, / iç - dış” gibi işlevsel sözcüklere baktım. Onlar hem taban-dan önce (alt-kat), hem de, tıpkı “niteleyici” sözcükler gibi, tabandan sonra ilgeç işlevli olarak konum-lanabiliyor: ayak-altı(-nda dur, el-altı(ndan ver-), yeraltı (barınağı), başaltı (güreşleri), ...). Öyle ilgeç-işlevli kullanımlar “niteleyici” olarak “**tamlama**”ya giriyor. Kuşkusuz, söze girişte işlev-eki de alıyor: sualtı(-n-da yaşa-), “denizaltı (ulaşım için üretilmiş araç)” +düşüm >denizaltı D, +tür+anlam aktarımı>denizaltı (aracı). Öyle birimler de “nitelenen”e (ad, eylem) uyan dizimsel işleme girer.

(5) **Konumsalilgeçli birimler:** (i) **Alt** – ayak-altı, ağaç altı, baş altı, belaltı, bıyık, çam -, çatı -, çardak -, çene -, **denizaltı**, dil altı, diz altı, duman -, dut -, el -, gözaltı, hasır -, incir -, kahve -, kaya -, koltuk -, koru -, köprü -, merdiven -, sualtı, sayfa altı, sümen -, saçak -, yağmur -, yastık -, yer-altı -, yorgan -, yol -, **üst-** ayaküstü, baş-üstü, burnu-üstü, diz-üstü, el-üstü, kış-üstü, suüstü, yer-üstü, yolüstü, ... ; **ön** – göz-önü, ... ; **art:** gözardı, kulak-ardı, ... ; **baş** – atbaşı, aybaşı, dağbaşı, göl-başı, sırabası, tarla-başı, yılbaşı, ... ; **dip:** beldibi, burun-dibi, deniz-dibi, göldibi, kuyudibi, ... ; **iç** – ... ; **dış:** ... **uç** – ayak-ucu, başucu, gözucu, ...;**son:** aysonu, yılsonu-, yolsonu, ...; **yan** : altyan, üstyan, ... ; **yüz:***gökyüzü, önyüz, *yeryüzü, yanyüz, ...; **ters:**tersyüz(ii). İstanbul’da nitelenen (yöre/sem) düşü-mlü şöyle “**yöre**” **adları** var: Kuledibiyöresi >Kuledibi, Eminönü, Hisarönü, Hisarüstü, Hisar-önü, Camialtı, Suriçi, Surdışı, Boğaziçi,Bağlarbaşı,Çayırbaşı, Şehzadebaşı, (banka >) Pangaltı... .

İlgeçli-niteleyiciörnekleri: Aşağıda birinci (1) **Uygur** parçasında sekiz “ilgeçli-niteleyici” kullanılmış “tamlama geçiyor. Onlardan yalnızca ikisi ad niteliyor, altısı ise eylem. Üretilen öyle tamlamalar da eylem nitelediğine göre, Türkçede “ilgeçli-niteleyici” birimleme de, ilgili alanda betimleme-dışı bırakılmış olan “**eylem-tamlaması**” birimleme odaklı. Ayrıca **Uygur**, ikilemeler yanında “ilgeçli-niteleyici” üretimini de işleme-özel kullanmaya özen göstermiş.³

Nermi **Uygur**’dan:“Uğraşmak:belli bir amacıgerçekleştirme isteğiylebirtakım eylemlere giriş-mektir. ***Buna göre**eylemleri **başlatıp** sürdüren amacigözönünde bulundurmadıkça kapalı kalır uğraşın anlamı;birtakım **devingenliklerden öteye geçemez**, böylece anlamından boşanır “uğraş”. Desene, sorum beni ister istemez tuhaflığa sürükledi.***Uğraşımdan önce**hazırlap beni **bekleyen** ama-cım yok. “***Amacım**” diye **belleyi**perişmeye yöneldiğim, adına “kendim” dediğimbir varlıktan söze-demem. Yerce, ****zamanca öte**deböyle bir **varlığa** ulaşmaya çalışanbiri değilim ki. Tersinisöylemeyekalkışmakdüpedüz gülünç kaçır. Bu arada, oldukça açık belirteyim: Sözüünü ettiğim canlı varlık: ne bitki, ne hayvan ne de başka bir insan. “Canlı varlık” deyimiyle ben kendimden söz ediyorum. Yaniuğraşımda kendim ***kendime doğru koş**madayım. Örneklemeyle: “Ece olumsuz yoldan parasız yatılı okul sınavını kazanmaya uğraşıyor.”, “Ahmet, içkidenyakayı sıyırmaya ****uğraşı-yor**” **gibi tümce-**lerle akrabalarının dile getirdiklerine benzemiyor benim uğraşım. (1998): Dipten Gelen, s.23-24).⁴

‘Beindeki Türkçe sözlük’sel yalın birimler: bağımsız **kökler**, bağımlı **ekler** ile dilsel **işlemler** Türkçenin gerçek sözlüğünü oluşturur. O sözlükte etkinleştirilmiş gerçek sözcükler ile bütün olası sözlükselbirimlemeler bulunur. Olası yeni, benimsenebilir birimlemelere tutarlı açılım, konuşanın eğitim yeterliği, dilinin işlenmişlik düzeyine bağlıdır. O yargıya, doktora tez yönetimlerinde alana ilişkin terimleri çevirirken erişilen alımlılık uygulamaları sonucu ulaştım. Kişinin alan-Türkçesi yeterince işlenmişse, ürettiği yeni kavrama, çevirdiği yabancı terime çekici yeni karşılıklara, Türkçe sözlükselbirimlemelere açılı-açılıverir. Alan dilinde

yabancı sözcük anlamı eşleyerek, (öge anlamları toplamına eşit =) **düzanlamlama** ile terim-çevirileri ise, çoğunlukla başarısız olur.

Öte yandan, **basılı sözlükler** ortak-yaşam sürecinde eğitim, aydınlanma, bilimsel, yazınsal üretim ile etkinleştirilip kullanıma açılan ortak sözlüksel birimlerden sözlük yazı-kuruluşuna seçilenleri içerir. O nedenle **“basılı sözlüklere dayalı değerlendirmeler”**, **dili değil, yönetimlerin toplumsal, bireysel gelişmeye katkılarını** belirler. Öyleyse, Türkçeyi basılı sözlük üzerinden eleştirenler, yetersiz görenler, gerçek hedeflerinin **ülke-yönetimleri** olduğunu henüz anlamamış durumda görünüyorlar. Sözlük yazarları, bilinç-altı sözlüksel işlemleri, sözlüğe okur için ekleyecekleri kolay-anlaşılır açıklamalarla bilinç-üstü bireysel-işlemlere açarak Türkçe yeni sözcük üretimini desteklemelidirler. Yazılı-dilde sözlük kullanımı, Osmanlı kısıtlamalarını henüz aşamamış, hepimiz, beş işlem yerine iki işlemle, Türkçe sözlüğün ondabiri kullanılarak eğitim almışız! Sayısal dökümler onu gösteriyor.

Yukarıdaki yazar tümcelerine bakılırsa: (i) **“İlgeçli-niteleyici”** örneklerinde **“taban+ilgeç”** ögeleri yanaşık olduğu için, sözlüksel bir birim olduğu görülür. (ii) **“Nitelenen-öge”** ile **niteleyici** birim ise, yanaşık olmak zorunda değil. Tümce sınırları içinde araya giren başka ögeler, devrik-dizim, **“ilgeçli-niteleyici”** ile **“nitelediği-öge”**’yi ayırabilir. (iii) Sözel bilgi akışı **“ilgeçli-niteleyici”** ile **“nitelenen”** öge anlam ilişkisini sürekli izlediği için, birimsel ilişki yitmez. (iv) **“İlgeçli-niteleyici”** söze girince, sözel bir birime dönüştüğü için, sessiz-ek (Ø) ile öteki sözel işlev eklerini almak zorundadır. (v) O durumda **“ilgeç”**, yanaştığı birimi **“niteleyici”**’ye dönüştürürken ayrıca ona sözlüksel bir anlam-ayrımı **“gibi”** = **“benzer”** anlamını ekler. O durumda ilgeçler sözlüksel mi, sözdizimsel mi sorusuna yol açılır?

“İlgeçli-niteleyici” ile ilgili dizimsel özelliklere göre Türkçe sözel anlatımda **“görelilik-konumlama”** ile **“dizimsel oynaklık”** ilişkileri şöyle görünüyor: (i) Söz içinde sözel-işlevler iki ayrımdan biri ile -belirlenir: ya **görelilik-konum**, ya **dizimsel-işlevizleme**-ekleri. Buna göre Türkçe dizim eklerine iki işlev bağlanmıştır: (i) sözel türe-özel **işlev-belirleme**, (ii) sözel işleve özel **işlev-izleme**. O nedenle içeriksel-birim ile dizimsel-ek birbirine **“bağımlı”** görünse de, gerçekte birbirinden bağımsızdır. O nedenle sözlüksel-birim ile işlev belirten birim gerçekte birbirinden bağımsız olup ancak sözel işlevin söz içinde etkinleşmesiyle konumsal olarak birleşirler. İçeriği **“verili /bilinen”** birim düşünce, dizimseleki düşmez, arta kalan önceki birime yanaşıp düşen ögeyi izler. Dizimsel-sonekler **“değişmez-konumlu”** olup düşünüm sonucu sözel-birim ögelerinden arta kalan ögeye yanaşır. (niteleyici =) **“alt-kat”** ile **“ayak-altı”** (= ilgeç) örneklerine göre konumsal sözcükler iki işlevli: **niteleyici (dışkapı)**, **ilgeç ([kapıdış-ı] alan) > kapıdışı**.

¹ Demircan, Ö.: YAŞAR KEMAL kaç sözcükle yazdı? Çağdaş Türk Dili, Mayıs 2021, s. 132-139. -YAŞAR KEMAL sözlüğü, Yeniden Türk Dili Derg, Temmuz-Ağustos 2022: 3-7. -Türkçede ‘eylemi ad ile niteleme’, ‘adı eylemleme’, ÇTD, Temmuz 2021. --Eylem-kökleriyle (çek-) sözlüksel-birimlemeler (Türkçedeki sözlüksel matematik 1) ÇTD Aralık 2021/ ÇTD Ocak 2022: 600-607.

² Güçlü Batı imparatorlukları Osmanlı topraklarında Hristiyan gençler için açtıkları eğitim kurumları ile etkilerini artırırlar. Anadolu’da ABD din adamları 650 dolayında açar. Fransızlar Suriye ile Güneydoğu Anadolu kentlerinde etkili olurlar. İngilizler Arabistan topraklarına, Ruslar Balkanlara yayılırlar (Demircan, Ö.: 1988: Türkiye’de Yabancı Dil, Remzi y.).

³ Demircan, Ö. : “Türkçe **“oyun, roman, öykü, deneme dili”**’nde ikileme”, yTDD, Eylül-Ekim 2024.

⁴(2). Sabahattin Eyüboğlu: “... Köy enstitülerinin kuruluş yıllarında olumlu, verimli bir eğitimin ne mucizeler yaratabileceğini gören bizler şaşarak soruyorduk birbirimize: Bu kadar kestirme, bu kadar **bize göre**, bize giden bir **yola** girmekte neden bu kadar geç **kalmıyorsunuz**. ...” (1966: “17 Nisan, bir gurbet bayramı” Mavi ve Kara, 1973: s. 203). // (3). Bilge Karasu: “Başını, gerektiğinde, kaldırıp bakınca, insanların yüzünde her zaman bir gariplik gördü. Sokakta yanından gelip geçenlerin yüzünü ise, gözü iliştiğinde, basbayağı **bulurdu**; uyuyanların **yüzü gibi**, derdi **kendi kendine**.” (1979: Göçmüş Kediler Bahçesi, Metis, 1991, 161-163). // (4). Oğuz Atay: “Nereye hemşerim? ‘Nereden hemşeriliyoruz?’ **diye düşün** düşmeser genç. ‘Hemşeri olsak yolunu keser miydin?’ ‘Fen Fakültesi,’ **dedi**; sonra, sanki hangi şehirde olduğunu **nutmuş gibi**, ‘Ankara Fen Fakültesi,’ diye tekrarlardı. (1975: Bir Bilim Adamının Romanı, İletişim, 2003, 11-13).

BAŞ KOMUTANLIK MEYDAN SAVAŞI VE İZMİR'İN KURTULUŞU

Doç.Dr.M.OKAN BABA

Sakarya Meydan savaşıdan sonra Baş komutanlık Meydan savaşına kadar geçen sürede gelişen olaylar. Sakarya savaşıdan sonra 20Ekim1920'de Fransızlarla Ankara Anlaşması imzalandı. Mustafa Kemal Paşa'ya yanaşmaya başladılar. Mustafa Kemal bu anlaşma için: "Bu anlaşma ile siyasi iktisadi askeri alanlarda ve diğer alanlarda bu konuda hiçbir durumda bağımsızlığımızdan hiçbir şey yitirmeksizin parçalanmış vatanımızın kıymetli parçalarını işgalden kurtarmış olduk. Bu anlaşma ile ulusal isteklerimizi ilk kez Batı devletlerinden biri kabul etmiş ve onaylamıştır." diyor. Bu anlaşma ile Fransız işgalinde olan yerleri işgalden kurtardık. Bundan sonra diğer batı devletleri de Türkiye'ye karşı daha hoşgörü ile İstanbul yerine Ankara'ya yönelmiştir.

+++

1848'den beri Doğu Karadeniz'den İstanbul'a dek Karadeniz kıyısında bir Rumlaştırma akımı vardı. Birinci Dünya Savaşından Sonra Mondros mütarkesi/ ateşkes bırakılması sonrası bu hareket daha hızlanmıştı. İngilizler Rumları destekleyerek Yunanlıların burada bir Pontos devleti kurması için subaylar gönderip Rumları eğiterek bir ordu kurmuşlardı. Burada örgütlenmiş birçok Rum çetesi Türklere saldırıp öldürüyor veya eziyet ediyorlardı. 18 Ekim 1919'da İngilizlerin desteği ile Batum'da bir cumhuriyet ilan ettiler 25000 'e yakın silahlı güçler kurdular. Bunun üzerine Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti XV. ve III. Kolorduları bunlar üzerine gönderdi Buraları Rumlar'dan temizledi.

+++

Mustafa Kemal Paşa Anadolu'da ulusal hareketi başlattığı Zaman İsyan eden gericiler İstanbul hükümeti desteğinde ortaya çıktılar. Küçük Ağa, Deli Hacı, Aynacı Oğulları, Kara Nazım, Çopur Yusuf, Deli Hasan, Küçük Hasan, Seyyit Abdulkadir'den aldığı talimat üzerine ayaklanan Alişan, Naki , Ali Şir isyan ettiler. Ulusal kuvvetler bunların üzerine gitti ve bunları bastırdı

+++

Sakarya savaşından sonra İngilizler Sevr'i uygulamak için yeni bir yol denediler. Türklerle Yunanlılar arasındaki savaşı durdurmak için 22 Marat 1922'de İtilaf devletleri dışışleri bakanlarını Paris'te toplantıya çağıldılar. Mustafa Kemal Paşa Dışışleri Bakanı Yusuf Kemali gönderdi. Yusuf Kemal Beyi İstanbul üzerinden gidip Vahdettin'den Ankara Hükümetini tanımasını isteyecekti. Ancak İstanbul'a gidince oradakilerin etkisinde kaldı. Sadrazam Tefvik Paşa ile görüştü. Tefvik Paşa "Zatı şahane ile görüşmek istermisiniz? 'der. Yusuf Kemal Bey "Eğer görüşmek isterse görüşürüm" dedi. Ahmet İzzet Paşa onu saraya götürdü Padişaha. 'Hükümetimiz, Türkiye Büyük Millet Meclisini tanımanızı diliyor. 'dedi. Vahdettin gözlerini kapadı bir yanıt vermedi. Uzun süre böylece kaldı. Yusuf Kemal Bey bunun üzerine izin isteyip oradan ayrıldı.

Yusuf Kemal Bey bir dışışleri kurulu ile İstanbul'a gelmişti. Bunlardan Birikatipti, Ankara'nın toplantıya gönderdiği gizli belgeler onun elindeki şantadaydı. Katip bir yakının evinde kalıyordu. Vahdettin bu evi göz altına aldırmiştı. Bir gün evde kimse olmadığı zaman gizlice eve giren polis şantayı açıp şantadaki bilgilerin fotoğrafını çekip Vahdettin'e götürdü. Vahdettin o akşam saray görevlisi ile bu fotoğrafları İstanbul'daki İngilizlerin Yüksek Komiserine gönderdi. Komiser bunu Londra'ya telgrafla bildiri. Böylece Yusuf Kemal Bey toplantıya gitmeden bilgiler Lord Curzon'un eline geçti.

Bu toplantıdan Mustafa Kemal Paşaya şu öneriler yapılıyordu. **'Her iki taraf askerleri arasında 10 kilometre askerden arınmış bir alan oluşturulması; askeri birliklerin insan , mühimatin ve araçların artırılmaması; birliklerin mevzilerini değiştilmemesi; araç ve gereçlerin bir yerden bir yere taşınmaması ;Türk ordusunun ve askerlerinin durumu İtilaf devletlerinin askersel Komisyonlarının denetimine sunulması; komisyonların hareketlerinin Türkler tarafından hoşgörü ile karşılanası isteniyordu. Savaş üç ay süreyle durdurulacak ve yapılacak görüşmeleri her iki taraf kabul edinceye dek üçer aylık süre ile kendiliğinden yenilecek. Savaşan devletlerden biri savaşa başlamak isterse ateş kesme bitimine on beş gün kala savaşan karşı devlete ve İtilaf devletlerine bildirilecektir.**

Yunanlılar bu öneriyi hemen kabul etiler. Mustafa Kemal bu öneriye yanıt vermeye hazırlanırken 26 Mart 1922’de itilaf devletleri yeni bir nota verdiler. Bu notanın ana çizgileri şöyleydi.

“Gerek Türkiye gerek Yunanistan’da azınlıkların haklarının korunması amacıyla, konulacak kuralların uygulanmasına Milletlerarası Cemiyetin de katılması; Doğuda bir Ermeni yurdunun kurulması ve bu işe de gene Milletler arası Cemiyetinin katılması; Boğazların serbestliğini sağlamak için Gelibolu Yarımadasında ve boğazlar çevresinde askerden arınmış bir bölgenin kurulması; Trakya sınırının Tekirdağ’ın Türklere; Kırklareli, Babaeski ve Edirne Yunanlılara bırakılacak biçimde saptanması; Türklere kalacak olan İzmir kentindeki Rumlar ve Yunanlılarda kalacak olan Edirne kentindeki Türklere iş bu kentlerin yönetimine adaletli olarak katılabilmelerini sağlamak amacıyla uygun bir yöntemin kararlaştırılması; barış yapılır yapılmaz İstanbul’un İtilaf devletlerince boşaltılması; Sevr taslağı ile elli bin kişi olarak saptanan Türk silahlı kuvvetlerinin seksen beş bine çıkarılması ve Sevr tasarısında olduğu gibi askerlerinizin ücretli asker olması; Sevr tasarısında sözü geçen maliye komisyonu kaldırılarak, İtilaf devletlerinin iktisadi çıkarlarını, genel borçların ve Türklere yüklenecek savaş zararları karşılığının ödenmesini; Sağlamak için Türk egemenliği ile bağdaşabilecek bir yöntemin saptanması; adalet ve iktisat alanlarındaki ayrıcalıklar haklarında değişiklik yapmak üzere birer komisyon

Kurulması” isteniyordu. Mustafa Kemal, bu sorunların ancak büyük bir savaşla çözüleceğini bunun için savaşa hazırlanmak gerektiğini düşünüyordu.

Mustafa kemal her iki notaya şu yanıtı verdiğini Nutukta anlatır:

“ Ateş kesmeyi ilke olarak kabul ettiklerini, ama temel koşul ateşkes anlaşmasıyla birlikte Yunan ordusunun boşaltma işlemine başlamasını gerekli gördük .Ateşkes anlaşma süresinin, Anadolu’nun boşaltılması süresi gibi dört ay olmasını ve boşaltma işi bittiği zaman barışla ilgili ön görüşmeler sonuçlanmamış olursa, anlaşmanın kendiliğinden üç ay daha uzatılmasını kabul ettik. Boşaltmanın nasıl olacağı hakkında şu öneriyi yaptık. ‘Ateşkes anlaşmasının ilk gününden başlayarak ilk on beş gün içinde Eskişehir-Kütahya-Afyon karahisar kesimi ve anlaşma süresi olan dört ay içinde İzmir’le birlik

düşman elindeki bütün topraklarımız boşaltılacaktır. ' diye bildirir. Bu Notaya karşılık, 15 Nisan 1922'de olumsuz karşılık verdiler. Bundan sonra yapılan önerilere karşılık vermediler

++++

Sakarya savaşından önce Başkomutanlık Kanunu ile Mustafa Kemal Başkomutanlık verilmişti. Mustafa Kemal bu yetkilerin üç ayla sınırlı olmasını istedi. Bu nedenle daha önce süre ikinci kez uzatıldı. 6 Mayıs 1922'de süre bitiyordu. Sürenin yeniden uzatılması için bir gün önceden Meclisi toplanıp, görüşüp Başkomutanlık süresinin uzatılması gerekiyordu. 5 Mayıs 1922'de toplanan Meclis muhaliflerin etkisi ile sürenin uzatılması kabul edilmemişti. Bu durumdan üzülen Gelkurmay Başkanı Fevzi (Çakmak) Paşa ve Kazım (Özalp) Görevlerinden istifa etmek istemişti. Mustafa Kemal o gün hasta olduğu için Meclise gitmemişi. Arkadaşlarını yatıştırmak için "Bana yirmi dört saat süre verin" dedi. Meclis tutanaklarını getirilmesini istedi. Tutanaklar gelince bunları inceledi. Kimlerin konuştuğunu nasıl kararlar aldıklarını saptadı. Ertesi gün Meclise gitti. Gizli bir oturum yapılmasını istedi. Fakat muhalifler gizli oturumun gereksiz olduğunu söylediler. Mustafa Kemal askeri konuların açıkça tartışılmasının düşmana yarayacağını anlattı. Sonra bir gün önce olanlardan üzüntü duyduğunu söyledi. Bir gün önceki mecliste konuşan vekillere gerekli yanıtı verdi. Sonra "İddiaları ve cevaplarımı dinlediniz. Karar Meclisindir. Yalnız bir Gerçeği göz önüne sermek zorundayım. Yüksek Meclisin, Başkomutanlığın gerekliliğine inandığından kuşku edilmese de muhaliflerin hiçbir temel dayanmayan davranışları, Meclisin kararını istenmeyen bir biçimde çıktı. Bunun sonucu ne oldu, baylar biliyor musunuz? Başkomutanlık iki gündür ne olacağı belirsiz ve askıda bulunuyor. Bu dakikada ordu komutansızdır. Eğer ben, orduya kumada etmekte devam ediyorsam kanuna aykırı kumanda ediyorum. Mecliste ortaya çıkan oylara göre, derhal kumandadan el çekedim. Başkomutanlığımın sona erdiğini Hükümete bildirdim. Ancak önlenemeyecek bir fenalığa yol açmamak zorunluluğu karşısında kaldım. Düşman karşısında bulunan Ordumuz başsız bırakamazdım. Bunun için bırakmadım, bırakmam ve bırakmayacağım." Dedi. Bu konuşmalardan sonra yapılan oylamada 11 ret, 15 çekimseroya karşı 177 oyla Başkomutanlık süresi uzatıldı.

++++

Mustafa Kemal ortaya çıkan durumları gözden geçirdikten sonra Savaşın kazanılması için üç aracın birlik içinde aynı yönde , aynı amaçla çalışması gerektiğini düşünüyordu. Bu üç aracın hazırlanması gerektiğine karar verdi. 1-Milletin hazırlanması,2-Meclisin Hazırlanması 3-Ordunun hazırlanması.

Yıllarca savaşmış yoksul bir halkın, yeni bir savaşın kazanılması için halkın bağımsızlığın heyecanını yüreğinde duyması maddi ve manevi dayanışma içinde olması gerektiğini düşünüyordu, Mustafa Kemal. .Bunun için bazı önlemler aldı. Bu konuda Müdafaayı Hukuk Cemiyetlerini, ulusal hareketler bağlı cemiyetlerin bu konuda çalışmasını sağlamaya çalışıyordu. Ayrıca halkın önde gelenlerin ile yakından ilgileniyordu. Kurtuluşun, bağımsızlığın anacak savaşla geçkeleşebileceğini düşüncesini yamaya başladılar. Milleti temsil eden Meclisin el altında tutmak için Müdafaayı Hukuk grubunu kurdu başına geçti .Rauf Beye ikinci grubu kurdurdu muhalifleri onun etrafında topladı.Mustafa kemal bu iki araca iç cephe diyordu,.” **Düşman bu cepheyi yenince memleket ve devlet yıkılır. Ordu dış cephedir. Ordu düşmana karşı olduğu durumda, ordu yenilse bile ulus ve devlet dağılmaz. Ordu yeniden düzelir ve savaşa bilir.’**

Sakarya savaşından sonra Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa Yunanlıların mevzilenmemesi için yeni bir taarruz düşünüyordu. Bu düşüncesini söylediği zaman Batı Cephesi Kurmay Başkanı olan Kurmay Albay Asım(Gündüz) Bey “Paşam elimizde bir atımlık barutumuz var. Onu da harcarsak iyi sonuç vermezse durum tehlikeye girer. ’der. Bunun üzerine İsmet paşa taarruzdan vaz geçer Bu nedenle Başkomutan Mustafa kemal Cepheyi teftişe çıkar. Asım Gündüzün düşüncesinin komutanlar arsında yaygın olduğunu gördü. Bu sırada düşmanı takip neden süvari birlikleri ve avcı kolları olduğunu anladı. Ordunun bütün esas kısmı takibe katılmamıştır. Fakat ordunun eksikleri ordunun eksiklerini tamamlamak için çalışmaya başlar.

Bu sırada Moskova Anlaşması uygulanmaya başlar, Rusya’dan yardımlar gelir. Bunlar silah, giyim kuşam, para gibi yardımlardır. Mustafa Kemal’in başlattığı ulusal bağımsız hareket özellikle bütün İslam ülkelerinde karşılık bulur. Afganistan, İran, Hindistan gibi ülkelerde bir bağımsızlık özlemi yaratmıştı. Hindistan Müslümanları 125 000 İngiliz lirası göndermişti. Mustafa Kemal Paşa bunun birbölümünü ordunun gereksinimlerini karşılamak in kullandı. Bir bölümünü ayırıp ortaya çıkacak gereksinimler için sakladı. Ayrıca Osmanlı Bankasından gerekli parayı sağladı. Fransızlarla yapılan anlaşmadan sonra İtalya Türklere yanaştı. Böylece ulusal hareket güçlendi. Dış dünyada Türkiye sözü geçen güçlü bir devlet oldu. Bu nedenle Türkiye Avrupalı devletlerden Para ile silah ve araç gereç aldı. Ulusal hareketin gizli örgütleri yardım ediyordı. Ordu hem insan hem araç gerç bakımından yeterli duruma gelmişti.

20 Temmuzda 1922’de Başkomutanlık süresinin yeniden uzatılması gerkiyordu. Mecliste görüşmeler yapılıyordu. Mustafa Kemal söz alarak bir konuşma yaptı.

”Artık ordumuz maddi ve manevi yönden hiç bir olağanüstü önleme gereksinim duymadan ulusun amacını tam bir güvenle elde edebilecek aşamaya ulaşmıştır. Bu nedenle olağanüstü yetkilerin sürdürülmesine gerek kalmadığı inancındayım. Bu gün ortadan kalktığını görmemekle kıvandığımız gereksinimlerin bundan sonra da yeniden ortaya çıktığını görmemekle mutlu olacağız. Başkomutanlık görevi olsa olsa Ulusal Andımızın özüne uygun kesin sonuca ulaşacağımız güne kadar sürer. Mutlu sonuca ulaşacağımıza kuşku yoktur. O gün değerli İzmir’imiz, güzel Bursa’mız, İstanbul’muz, Trakyamız ana yurda katılmış olacaktır. O mutlu gün gelince, bütün ulusla birlikte en büyük mutluluklara ermekle onur kazanacağız.

.Benim başkaca ikinci bir mutluluğum olacaktır ki o da kutsal savaşıma başladığımız gün bulunduğum durum yeniden döne bilmeme yol açmasıdır. Dünyada ulusun bağrında özgür bir birey olmak gibi mutluluk var mıdır? Gerçekleri bilen, gönlünde ve özünde tinsel ve kutsal tatlardan başka tat bulmayan kişiler için, ne denli yüksek olursa olun maddesel orunların hiçbir değeri yoktur.” Bu konuşmadan sonra Başkomutanlık Süresiz olarak Mustafa Kemal’e verilmiştir.

+++

Mustafa Kemal Batı Cephesindeki birlikleri iki Ordu altında düzenledi. Ayrıca daha önce kurulmuş Kocaeli Grubu ve Süvari kolordusu vardı.

I.Ordu,VIII.,VI.,XIV:Tümenleri ile Afyonun güney bölgesini, Dinar,Menderes ve III. Süvari Tümeni Egedeniz’ ine kadar Menderes vadisini korumaktaydı. Bu ordunun I.Kolordusu Çay-İshaklı bölgesinde ihtiyatta bulunuyordu. Süvari Kol ordusu Ilgın bölgesinde Batı Cephesi Emrindeydi.

II .Ordu, III Kolordu ile Yunanlıların Eskişehir Grubunun ve VI.Kolordu ile Afyonun Kuzey Cephesinin karşısında bulunuyordu. II. Kolordusu Emirdağ’ da Kolordusu Bolvadin’de İhtiyatta bulunuyordu

I.Ordu Komutanlığına Malta’dan dönen Ali İhsan ,II. Ordu komutanlığına Yakup Şevki Paşa getirilmişti. Ancak Ali İhsan Paşa sorun yarattığı için görevden alındı. Yerine Nurettin Paşa getirildi. Yunan ordusu : I.Kolordu (General Trikupis) 4.Piyade Tümeni ve İki Piyade alayı ile Afyonun güney ve kuzey Mevzilerinde idi. III.Kolordu (Üç tümen) Seyitgazi’den Sakarya’ya dek Eskişehir’in doğusundaki mevzilerde bulunuyordu. Bu kolorduları iç kanatları grisinde (Döğer, Eğret İhsaniye,) bölgesinde Afyon-Kütahya istikametinde General Diyanis komutasındaki II. .kolordu ihtiyattaydı. Yunan ordusu İngilizler tarafından destekleniyordu Büyük bir ordu grubu Afyonda idi. Bu grubun İngilizlerin yardımı ile güçlü bir tahkimat

yapılmıştı. İngiliz mühendisleri "bu tahkimatı Türkler altı ayda geçerlerse altıgünde geçtiklerini söyleye bilirler" diyorlardı. Gruplar arasında ihtiyat birlikleri vardı. Kuvvetlerinin sol tarafını İznik'in kuzeyindeki Kuvvetler koruyacaktı. Sağ tarafı Menders'e kadar uzanıyor. Ayrıca 10 bağımsız Alay geri mıntikalarda görevliydi.

Bu savaşta Türk ordusunda 186000 insan,99000 tüfek 2000 hafif makinalı839 ağır makinallı Olmak üzere 2839 makinalı tüfek 323 top vardı. Bu bilgiler kesin değildir. Az sayıda uçak Olduğunu gösteren kaynaklar vardır.

Yunan ordusunda 195000 insan130000 tüfek, 3000 hafif ve 1000 ağır olmak üzere 4000 Makinalı tüfek 380 top bulunmaktaydı. İtilaf devletinin büyük desteklerinden dolayı Makinalı tüfek, top, uçak taşıt, cephane ,teknik araçlar bakımından üstündüler.

++++

Mustafa Kemal Paşa ordunun eksiklerinin tamamlamak üzere olduğunu görünce 1922 Haziran ayının ortasında Taarruza karar verir. Bu kararını Genel kurmay Başkanı Fevzi Paşaya, Cephe Komutanı İsmet Paşaya ve Milli savunma Bakanı Kazım (Özalp) Paşaya bildirir. Bunu Gizli tutulmasına ister. Cephe Komutanı ve Genelkurmay Başkanına Yunan Kuvvetlerinin en güçlü cephesi olan Afyona baskın halinde bir taarruz için bir plan yapılmasını emreder. Batı cephesi kurmaylar gurubu planları hazırlamaya başlarlar. Plan bitince Genel Kurmay Başkanına gönderdiler. Fevzi Paşa planı inceler beğenir. Bu Plana"Kurt Kapanı" adını verir.

Mustafa Kemal Paşa 23 Temmuz 1922'de Batı Cephesinin bulunduğu Akşehir'e gitti. Savaş Planını görüşmek için Fevzi Paşayı da çağırdı. Fevzi Paşa 25 Temmuzda Akşehir'e geldi. 27/28 Temmuz gecesi plan üzerinde görüşme yapıldı. Görüşme sonunda plana göre saldırıya geçmek için Cephe Komutanından saldırı için bir tarih ister. Cephe Komutanı Ağustos sonunda yapılabileceğini bildirir. Mustafa Kemal Paşa 15 Ağustos'a kadar hazırlıkların tamamlamasına karar verirler. Mustafa Kemal ordu komutanları ve Kolordu komutanlarını durumu açıklamak için onlarla bir toplantı yapar ister. Bu toplantıyı yapılacağını gizlemek için askeri birlikler arasında 28 Temmuz 1922 bir Futbol maçı yapılmasına emreder. Mustafa Kemal Paşa, FevziPaşa, İsmet Paşa, Yakup Şevki Paşa, Nurettin(sakallı)Paşa, Süvari kolordu Komutanı Fahrettin Paşa, Cephe Kurmay Başkanı Albay Asım(Gündüz),I. Kolordu Albay İzzetin Bey,IV. Kolordu Komutanı Albay Kemalettin Sami Bey ve diğer Kolordu komutanlar ve bazı üst rütbeli askerler maçı izlediler. Ayrıca ordunun çeşitli birimlerinde çalışan subay ve ast subaylar. Askerler, halktan bazı kişiler sahanın üç yanını çevirmişti. Maç berabere biter. Akşam toplantı yapılır. Fevzi Paşa harita üzerinde bilgi verdi. Düşmanın sayıca Türklerden üstün olduğunu, bunun için anı bir darbede yenmek için bunun bir bakın ile gerçekleşebileceğini, bunun için Kuvvetlerimizin büyük kısmının tam bir gizlilik içinde güneye indirip,

İngilizlerin yardımıyla yapılan güçlü tahkimattı bir vuruşta çökertmektir. Afyon ile 40 kilometre batıdaki Çiğiltepe arası asıl taarruz cephesidir. Taarruzu Birinci ve dördüncü kolordular yapacak. Asıl Taarruz cephesine düşmandan üç kattan daha fazla kuvvet toplayacağız . Yarma cephesi Sivritepe ile Tınaztepe arasındaki 12 kilometrelik yarma yeridir. İkinci Ordu karşıdaki düşmanı oyalarken, I. Ordunun I. kolordusu düşman cephesini yaracak. Süvari Kolordusu yarılan yerden geçip Sincan ovasına inip düşmanı arkadan çevirecek. Böylece düşmanın İzmir’le Bağlantısı kesmiş olacağız. Düşmanı çevirip imha edecedegiz. Diğer kısımları parça parça kolayca yeneriz.

II.Ordu komutanı General Yakup Şevki Paşa bu 100bin kişilik bir ordunun güneye gizlice indirilmesinin güç olduğunu, düşman durumu sezerse planın bir değeri kalmayacağını, ulaştırma yollarının yetersiz olduğundan nakliye kollarının, yürüyen orduya cephane yetiştiremeyeceğini ileri sürüyordu. İsmet Paşa “gereken bütün özlemlerin alındığını, bu planın uygulanmasından başka çara yok” diyerek yanıt verdi. Fevzi paşa da “bu sonçare’ olduğunu söylese de Yakup Şevki Paşa düşüncesinde direnir. Tartışma uzar, sinirler gerilir. İsmet Paşa ayağa kalkar, Başkomutana”Paşam arkadaşlarımız izininiz üzre düşüncelerini serbest arz ettiler. Başkomutanımız olarak vereceğiniz her emri kendi düşünceleri ve amaçlarıymış gibi yerine getireceklerinden emin olabilirsiniz. ’der. Yakup şevki paşa’ ‘Kaygılarımı akla birlikte Başkomutanın vereceği her emri tereddütsüz uygulayacağım’ ’der. Ortalık yatışır.30 Temmuz 1922 Başkomutan, Fevzi paşa, İsmet Paşa, Asım (gündüz)Bey akşamki konuşmaları da göz önünde tutarak, Planın ayrıntılarını gözden geçirdiler. Saldırının nasıl yapılacağının ayrıntılarını saptadılar. Millî savunma bakanını cepheye çağırdılar. 1Ağustos 1922’de Akşehirde geldi. Ordunun hazırlığının tamamlanması için Millî Savunma Bakanlığına düşen işleri saptadılar. Hazırlıkların tamlaması emrini verdikten sonra Mustafa Kemal Ankara’ya döndü.

Plan gereğince Cephe Komutanı İsmet Paşa 6Ağustos 1922’de ordularına gizli olarak taarruza hazırlık emri verdi.

Mustafa kemal durumun hükümete bildirip, savaş kararı alacaktı. Bakanlar Kurulu vilayet konağında toplanmışlardı. Fakat Mustafa Kemalin saldırı buyruğunu verdiğini bilmiyorlardı. İçlerindenbiri Mustafa Kemal Paşaya’ ‘Siz ne düşünüyorsunuz Paşam? “Diye sordu. Mustafa Kemal “ Ben de bu konuda açıklama yapmaya gelmiştim.” dedi.”Hükümet kabul ederse ordu taarruza geçmeye hazırdır. ‘Önce Fevzi paşa ve Kazım paşalar gizli kalması koşulu ile bilgi sunsunlar .Sonra üzerinde konuşalım. “Ancak Taarruz tarihini sormamanızı rica ediyoruz. ’der. Rauf Bey “Sormayız paşam” der. Görüşme yapılır. Bakanlar kurulu ile görüş birliği sağlanır. Böylece Taarruz için Karar çıkar. Sırada bazı muhalifler ordu hakkında savaşacak gücü olmadığını, ordunun düzeninin bozuk olduğunu söyleyenlerin bu davranışı orduyu ve

halkı etkiliyordu. Mustafa Kemal onlarla görüşüp saldırı konusunda bilgi verir. Altı yedi günde yeneceği'ni bildirir. Genelkurmay Başkanı13Ağustosta Cepheye gider.

Cephe Komutanı kuzeyden güneye gidecek birlikler kendi yürütecekti.

Gizliğin sağlanması için yürüyüş gece yapılacaktı.13Ağustos'tayürüyüş **emrini** verdi.14/15 Ağustos gecesi Birinci Kolordudan 15. Tümen Çay batısına kayacakonun yerine 4. Kolordudan 11. Tümen gelecekti. Akşam yemekler yendikten sonra hava kararınca15.Tümen yürüyüşe geçti.

Mustafa Kemal Ankara'daki işlerini bitirince cepheye hareket edecekti. Bunu gizli tutmak için en yakınları Mustafa Kemal Ankara'daymış gibi davranacaklardı. Hatta Çankaya'da bir çay partisi vereceğini gazetelere bildirir. Çay partisi verileceği gün Mustafa Kemal'in hasta olduğu için gelemeyeceğini bildirmelerini söyledi. Cepheye trenle gitmedi. Otomobille Tuz Gölü(Koçhisar) üzerinden Konya'ya gider. Konya'ya gittiğini kimseye bildirmez. Konya'da Telgrafhaneyi gözaltına aldırır, gizliliği sağlar. 20 Ağustos 1922'de akşamüzeri Akşehir'e gelir. Cephe Komutanı ile görüşür. Sonra 26 Ağustos 1922'de Taarruz etmek için Cephe Komutanına emir verir.

20/21 Ağustos gecesi Ordu ve II. Ordu komutanlarını cepheye davet eder. Genel Kurmay Başkanı, Cephe Komutanının yanında saldırının nasıl yapılacağını harita üzerinde kısa bir savaş oyunu üzerinde gösterir. Komutanlar faaliyete geçtiler. Taarruz her bakımdan bir baskın biçiminde olacaktı.24 Ağustos 1922'de karargahı Akşehir'den Şuhut Kasabasına .taşıdılar.

.25 Ağustos 1922'de sabah Şuhut'tan Kocatepe'deki çadırlı ordugaha gittiler. Mustafa Kemal bütün dünyaile haberleşmeyi keseti. Cephe Komutanı İsmet Paşaya''26 Ağustos1922 cumartesi sabah düşmana taarruz edeceğimizi bütün birliklere ,yazılı olarakbildir' 'Emrini verir.

Taarruzu I. Ordunun 1. Kolordusu ve 4. Kolordusu yapacaktı. Ordu Komutanı Kolordu komutanların Koca tepeye çağırdı. Araziyi inceledi, hedefleri gösterdi. Tümen komutanlarına Taarruz edileceğini bildirdi. Kolordu cepheyi yaracaktı. Süvari kolordusu cephe yarılımca oradan düşmanın arkasına çevirecekti, I.Ordunun I. Tümeni ile birleşip düşmanı takip edecekti. Süvari Kolordu Komutanı yarmayı beklemeden Sincan ovasına inmek için bir Çözüm arıyordu. Önlerinde çöksarp, ormanlık Ahır Dağı vardı. Düşman burayı boş bırakmıştı. Bunun öğrenen Süvari Kol ordu Komutanı FahrettinPaşa dağda bir keşif yaptırdı. Burada çok dar bir keçi yolu olduğunu öğrendi. Ordu komutanından buradanSincan ovasına geçmek için izin istedi. Komutan izin verince 25/26 Ağustos gecesi süvari birliklerini 26 Ağustos sabahı Sincan ovasına indi.I. Ordunun I. Ve 4. Kolordu

birlikleri mevzilerine yerleřti.'II. Ordu ihtiyatta bulunacak, karřısındaki dūřman ordusunu oyalayacaktı.

26 Aęustos 1922'de Mustafa Kemal Pařa, Fevzi Pařa, İsmet Pařa 03,20 Kocatepe'ye geldiler. Fakat hava sisli ve hedefler görölmediği için bir süre beklediler. şafak söküp sis dağılmaya başlayınca 5.30'da Topçu birlikleri taarruza geçtiler. Taarruz Yunan ordusunun da panik yarattı. Dūřmanın topçu siperleri tahrip edildi, geçilmez denilen tel örgüler parçalandı. Bu taarruz yirmi dakika sürmüştü. 10 dakika sonra imha atışına başlandı. Siperler, gözetleme yerleri ateř altına alındı .Dūřman mevzileri cehenneme döndü. Bundan sonra bazı birlikler yırtılan tel örgülerden geçerek dūřman siperlerine girdi .Bütün direnme noktalarını imha etti.I.Tümen Kalecik Sivrisini , 15.Tümen Tınaztepe'yi aldılar. Yunanlılar böyle bir baskını beklemedikleri için paniklediler, kendilerini toparlamaya çalıştılar .

27 Aęustos, sabah erken saat 0.4.00'te 8. Türk Tümeni ateř etmeden Yunan mevzilerine girdi. Direnme noktalarını ele geçirdi. 4. Kolordunun yarmakesiminde iki Tümeni hücum mevzilerine girmişti. şafak sökerken Topçular dūřmanı top ateşi altına aldılar. Dūřman ordusunun bütün direnç noktaları çöktü. Buranın en önemli mevkiisi Erkmene tepesiydi saat 06.00'da Türklerin eline geçti. Biraz sonra Çięil tepe düşürüldü. Burada Trıkopis'in komuta ettiği birlikler dağıldı. Durumun çok kötü olduğunu gören Yunan komutanları Afyonu boşaltmaya karar verdiler. Bu sırada Türk birlikleri dūřmanı kovalıyordu. 5.Tümen cepheyi yarmıştı. Dūřman Afyon cephesinde 32 saat dayanabilmişti. Afyonu boşalttılar. Dūřman bu cephede yenilmişti. Ereę'e doğru çekilmeye karar verdiler. Bařkomutan, Genel kurmay Başkanı, Cephe komutanı, I.Ordu Komutanı Afyon a geldiler. İngiliz Mühendisler Türkler'in altı, altı ayda geçemeyeceğini söyledikleri tahkimat 32. saatte çöktü Yunanlılar yenildiler.

. Yunan ordusundan sağkalanlar, Kuzey batıya doğru çekiliyorlardı. Bunları Türk birlikleri takip ediyorlardı. Fakat II. Ordunun karşısındaki Yunan ordusun saę yanı kapatılamamıştı. Bunun için II. Ordunun sol yanı biraz ileri gitmesi gerekiyordu. Durum II.Ordu komutanı Yakup şevki Pařaya bildirildi . Yakup şevki Pařa Afyon Cephesinin bozulduğu nainanmıyordu. Bunun için birlikleri kaydırmak istemiyordu. Mustafa Kemal bu durum bildirilince ,İsmet Pařaya'' hareket emrini doğrudan birliklere verin Yakup Pařa ordunun peşine takılsın 'dedi. Emri alan birlikler hemen savaşa girdiler. 8. Tümen Afyon a girdi. 4.Kolordu ve üç tümen, dūřman Dumlupınar'a çekilmek isteyen Yunan birliklerini imha edecekti 28 Aęustos sabahı Türk birlikleri dūřmanı takip ediyordu. Direnmeye geçen dūřman birlikleri ile Savaşıyorlardı. Türkler karşısında dūřman büyük kayıplar veriyordu. Yunan birlikleri savaşarak Dumlupınara doğru çekiliyordu. Amaçları diğer birliklerle burada bir direnme hattı oluşturmaktı. Türklerden önce oraya ulaşmak istiyorlardı. Birçok zorluklar çekerek Olacak Köyü çevresinde geceyi geçirdiler. 29 Aęustos'ta Türk birlikleri çeşitli yerlerdeki dūřmanı takip ediyorlardı. Yunan ordusundan Bazı birlikler Dumlupınar'a ulaştılar. Burada bir savunma hattı kurmaya

çalıştılar. Türk Kolordusu Yunan savunma kuvvetlerine Taarruz etti.Yunan birlikleri sarsıldı. Bunun üzerine Dumlupınar'dan çekildiler. Yunan Komutanı Trikopis kuvvetleri çekilen Yunan birliği ile Buluşmak için sabah erkenden yola çıktılar. Albay Kemalettin Sami Beyin Komutasındaki Kolordu, Trikopis'in birliklerine Taarruza geçti. Ağır Topçu Alayı düşmanı top ateşi altına aldı. Kuzeydengelen 14. Süvari tümeni, yürüyen düşman kuvvetlerini Top ateşi altına aldı.İki Süvari alayı ile hücumla geçti. III.Alayın bir bölüğü Yunan birliğine saldırdı. Birçok esir aldı. Esirleri götürmek için 10 askere teslim etti. Bölük komutanı düşmanla savaşırken şehit düştü.

Trikopis birlikleri direniyordu. Türklere sadırıyordu.Türklerin Kuzeyde Süvari kolordusu güneyde IV. Kolordu vardı .Doğudan 2. Ordu birlikleri yanaşıyordu. 23.Tümen Trikopis'in Ordusun yolunu kesti. Bu bilgi Batı Cephesi Komutanlığına ulaşınca bunu harita üzerinde işaret edilince büyük bir Yunan kuvvetlerinin çember içine alındığı anlaşıldı Mustafa Kemal Ordu karargahına gitti. Fevzi Paşa'ya süvari kolordusuna ve 2.orduya gitmesini istedi. İsmet paşa Afyon'da kalıp durumu yönlendirecekti . hızlandıracaklardı.Başkomutan11.Tümenin savaş idare yerine gitti. I.Ordu komutanı dördüncü Kolordu komutanı da Başkomutanla birlikte Karatepe'ye çıktılar. .Birinci Ordunun 23.Tümeni Kızılağaç vadisini ağzını kapatacaktı. Fakat araziye bilmediklerinden yanlış yerde durdukları için vadiyi kapayamamışlardı Trikopis kuvvetleri Kızılvadi'ye doğru çekilmeye başladı. Mustafa Kemal 11. Tümen komutanına saldırının hızlandırılması için emir verdi. Mustafa Kemal'in savaş hattında savaşı Yönlendireğini öğrenince bütün birlikler harekete geçti.Türk kuvvetleri harekete geçti Yunan mevzilerine yanaştı. Binlerce insan Adatepe'nin Kuzeyindeki vadiye sıkışmıştı. Saat 13.30'da kuşatma tamamlandı Fakat başlangıçta Trikopis teslim olmak istemedi.Trikopis Kızılvadi'de soğuk ve açlıktan yağmur altında kaldı. Direnmenin yararsız olduğunu anladı. Teslim oldu

Yunan ordusunun bazı birlikleri Eskişehir'de idi. Süvari Tümeni Kütahya'ya geldi. Bu sırada Eskişehir'dekiYunan birliği komutanı geri çekilmek istedi. Kurmay Başkanı' 'galiba Anadolu maceramız bitti' 'dedi.Eskişehir'de tutunamayan Yunan birlikleri dağıldı. İzmir'e doğru kaçmaya başladı. Türk ordusu düşmanı takip ediyordu. Yunanlılar geçtikleri yerleri yakıyor, insanlara zulüm ediyordu. Fakatdüşman her tarafta yenilmişti. Mustafa Kemal, İsmet paşaya 'Bundan sonra ne yapmayı düşünüyorsunuz?' deidi. İsmetPaşa "düşmanın alacağı her önlem hızla çökertip hiç durmadan İzmir'e yürümeyi düşünüyorum"

Mustafa Kemal "İlk hedefiniz Akdemizdir ileri!" emrini verdi. I.Kolordu düşmana saldırdı .Türk birlikleri Eskişehir'egirdi. Durumlarının tehlikeye girdiğini gören Yunanlılar, İstanbuldaki İtilaf devletlerinin Yüksek Komiserliğine başvurdu. Savaşın durdurulmasını istediler. İstanbul bunu Ankara'yabildirdi. Fakat Ankara yanıt vermedi. Yunan birlikleri geçtikleri yerleri yakıyorlardı.

31 Ağustos'ta 1922 Türk birlikleri İzmir'e doğru yürüyüşe geçti.9 Eylül Cumartesisüvari birlikleriİzmir'eulaştılar. Türk birliklerininİzmir'eyürüyüşünü Mustafa Kemal ve İsmet Paşa Belkahveden durbünle izlediler. Ögece Nif'e (Kemalpaşa)döndüler. Gece orda kalıp sabah 10 Eylül 1922'de İzmir'e geldiler. 14 Gün içinde Batı Anadolu'da düşman kalmamıştı İzmir ve Bursa kurtarılmıştı.

(19)

PİSİ (LIMANDA LIMANDA)

Prof. Dr. Süreyya Ülker

Türk çocuk dilinde kedi anlamına gelen “pisi” sözü dilimizde ayrıca bir balık adıdır. Adı geçen sözün tanımladığı balığın Latince adı TDK’ye göre “Limanda limanda”dır (Ağakay 2023). Adı geçen balığın daha yaygın olarak bilinen adı “pisi balığı” (Ağakay 2023, Karol 1998) ya da “pisibalığı”dır (Özel 2018, Steuerwald 1983, Tuğlacı 1971).Pisi sözünü “dil balığı nevinden pek büyüğü kalkanı andırır leziz balıktır” biçiminde tanımlayan Ahmet Vefik Paşa (2000), bunu İtalyanca bir alıntı olarak değerlendirmiştir.Vefik Paşa’nın sözcüğü “balık” anlamındaki Latince “piscis”in Venedik İtalyancasındaki biçimi olan “pisse” (en.wiktionary Pisse 2024) ile birleştirdiği anlaşıyor. Gotça “fisks”, İngilizce “fish” ile kökteş olan Latince “piscis”in kökeni İlk Hint-Avrupa dilindeki “peysk-“ köküne dayanmaktadır.

Räsänen(1969) pisinin kökenini Rumca “psissa”ya dayandırmıştır. Daha sonra Yorgakas (1978) da bu görüşü savunmuş, Eren (2020) ile Tietze (2021) onu kaynak göstererek bu görüşü dillendirmişlerdir. Eyuboğlu (1991), kaynak göstermeksizin sözcüğü Rumca bir alıntı olarak değerlendirmiştir. 2018’de sözcüğü Farsça “pis” ile birleştiren Nişanyan, sanal ortamda görüşünü Rumcadan yana güncellemiştir (2020). Nişanyan Rumca “psissa”nınYunancada kalkan balığı anlamına gelen “psessa”, “psetta” sözlerinden bozma olduğunu yazmıştır. “Psetta” daha sonra kalkan balığının adlarından biri olarak Latin bilim diline girmiştir (en.wiktionaryPsetta2022).Yunanca “psessa”, “psetta” sözleri Rumcada yerlerini Türkçeden bozma “kalkani”ye bırakmışlardır (Tuncay 2000).

Pisi sözü Ahmet Vefik Paşa’dan sonra kökleşik sözlüklerimizde yerini “pisi balığı” (Ağakay 1945, Ağakay 1988,Fraşeri2010) ile “pisibalığı”na(Ağakay 1983, Redhouse 1999, Steuerwald 1983, Özel 2018) bırakmıştır. TDK’nin sözlüğünün11. basısından (Ağakay 2011) başlayarak kedi anlamındaki pisiyle birleştirilen pisi balığından ayrı olarak pisinin bu anlamına Rumca bir alıntı olarak yer verilmektedir. Akalın ile ark. (2015) pisi sözüne batı kaynaklı alıntılar arasında yer vermemişlerdir.

Pisi balığının Rum genel dilindeki adı “glossa”dır (wordhippoPsissa). “Psissa”nın pisi balığıyla“dere pisi”nin (Limanda flesus) halk dilindeki ortak adı olduğu anlaşıyor (wordhippoFlounder, wordhippoPsissa).Wiktionary Rumca “psissa”yı Yunanca “psessa” ile birleştirmemektedir (en.wiktionaryPsetta 2020). Yunanca “psetta”nın kökeni karanlıktır (en. wiktionaryPsetta 2020).

(20)

Sözcüğe pisi başlığı altında yer veren Caferoğlu (1960), Latince adını Nalbandoğlu'na (1954) dayanarak “Citharusboscii” olarak vermiş, Şemsettin Sami'nin Türkçe-Fransızca sözlüğünün 1911 basısında bu balığın daha çok “kedi balığı” olarak anıldığını belirttiğini yazmıştır. Bu bilgiyi Sami'nin adı geçen sözlüğünün elimizde bulunan 1885 basısından doğrulayamıyoruz. “Citharusboscii” adıyla hangi balığın tanımlandığını belirleyemedik. Saroz Kuylucu'nda yaşadığı bildirilen “Lepidorhombusboscii” (Cengiz 2012, en.wikipediaLepidorhombusboscii2023, marinespeciesLepidorhombusboscii (Risso, 1810)) olabilir. Cengiz (2012) onun Türkçe adını “benekli pisi balığı” olarak vermiştir. “Çilli pisi balığı” biçiminde özleştirilmesi gerekir. Büyük Okan'ın kuzeybatı kıyılarında yaşayıp, İngilizce adı “çilli dere pisi” anlamına gelmek üzere “speckledflounder” olan “Limanda punctatissima” (en.wikipediaSpeckledflounder 2024) ile karıştırılmamalıdır. “Lepidorhombusboscii'n İngilizce adı “dört çilli pisi balığı” anlamına gelen “four-spot megrim”dir (en.wikipediaLepidorhombusboscii 2023). İngilizcede yine “çilli dere pisi” anlamına gelen “spottedflounder” birtakım başka pisi türlerinin ortak adıdır (en.wikipediaSpottedflounder 2018). Çilli dere pisi bu söze özgülenererek “Limanda punctatissima”nın adının yapısındaki “punctatissimus”nitiminin “en imcikli (noktalı)” anlamına gelmesine dayanılarak buna “en imciklidere pisi” denebilir.

Günümüzde kedi balığı çeşitli küçük köpek balıklarının ortak adıdır (Tuğlacı 1971, Ülker 2024). Sözlüğümüzde adı “skylion” başlığı altında “pisik balığı” biçiminde özleştirilmiştir (Ülker 2009). “Sakız levreği” olarak da bilinir (Tuğlacı 1971). Bu da sözlüğümüzde “sakız baklacısı” olarak özleştirilmiştir (Ülker 2004). Levrek anlamındaki baklacı Lapseki'den derlenmiştir (Derl). Şemsettin Sami kedi balığını “pisi balığının büyük cinsi” olarak tanımlamıştır (Fraşerî 2010). Bundan pisi sözünün burada küçük kedi anlamında olduğu anlaşılmaktadır. Eksiksiz çevirisi pisik balığı olan İngilizce “catfish” “yayın balığı” anlamındadır. Latincesi “silurus”tur. Örnek türü “yayın”dır (Silurus glanis). Buna İngilizcede “sheatfish” denir. Eksiksiz çevirisi köpek balığı olan “dogfish” ise İngilizcede pisik balığı anlamındadır (Karol 1998). Köpek balığının İngilizce adı “shark”tır. Yunanca adı olan “selachos”tan daha dar kapsamlı olup, “Rajidae” çoluğunu kapsamaz. Latince “selachianus” ise “köpek balıkları” (Selachii) takımından balıkların ortak adı olup, en geniş anlamda köpek balığıdır (Ülker 2024).

Karaağaç (2008) Grannes'i (2002) kaynak göstererek Bulgarca “pisiya”yı kedi balığı anlamında bir Türkçeverinti olarak değerlendirmiş, ancak Rumca

(21)

“psissa”yı değerlendirmemiştir. Buradaki kedi balığının pisi balığı anlamında olduğunu sanıyoruz. Redhouse’da (1999) pisibalığının Latince adı “Pleuronectes platessa” olarak verilmiştir. Bu, biyoloji terimleri sözlüğünde (Karol 1998) adı “yaldızlı pisi balığı” olarak verilen başka bir türdür. Steuerwald (1983) pisibalığının ikinci bir anlamının Almanca karşılığını “Zwergbutt”, Latince karşılığını “Citharus citharus” olarak vermiştir. “Zwergbutt”un karşılığını bilgisunarda “cüce pisi balığı” biçiminde bulduk. “Çöremen pisi balığı” biçiminde özleştirilebilir; ancak “Citharus citharus” biçiminde bir veri bulamadık. Atlas Okanı’nın kuzeydoğu kıyılarında yaşayan “Zwergbutt”un, bilinen Latince adları “Rhombus norvegicus”, “Phrynorhombus norvegicus” ile “Zeugopterus norvegicus”tur (de.wikipedia Zwergbutt 2024, en.wikipedia Norwegian topknot 2024).

Yukarıdaki veriler ışığında bir balık adı olan pisi sözünün kökenini Farsça, İtalyanca ya da Rumcaya dayandıran görüşleri sakıntıyla karşılıyor, sözcüğün Şemsettin Sami’nin belirttiği gibi küçük kedi anlamındaki pisiden kaynaklandığını, Rumca “psissa”nın Türkçe pisiden bozma olduğunu düşünüyoruz.

Dergimizin Temmuz-Ağustos 2024’te yayımlanan 41. sayısında pul sözünün kökeninin Belin’e göre Moğolca olduğunu yazmış, düşüklük bildiren bu sözün Türkçe eşdeğerinin bul olduğunu savunmuştuk. Karaağaç (2008) Olgun-Drahşan’ı kaynak göstererek Farsça pulu im anlamına gelen Türkçe “bel” ile birleştirmiş, bu sözün “bélyeg” biçiminde Macarcaya da imin yanı sıra pul anlamında geçtiğini yazmıştır. Bel başlığı altında bu görüşü dillendiren Karaağaç, pul başlığı altındaysa Farsça pulu Türkçe bir verinti olarak değerlendirmemiştir. Sözcüğün Farsçada pul biçimini alıp, oradan Türkçeye döndüğünü düşündüğü anlaşıyor. Olgun-Drahşan ile Karaağaç’ın görüşleri pul sözünün Türkçe kökenli olduğunu savunan ikinci bir görüştür.

Ağakay MA. Türkçe sözlük. TDK. İstanbul, 1945.

Ağakay MA. Türkçe sözlük. 7. bası. TDK. Ankara, 1983.

Ağakay MA. Türkçe sözlük. 8. bası. TDK. Ankara, 1988.

Ağakay MA. Türkçe sözlük. 11. bası. TDK. Ankara, 2011.

Ağakay MA. Türkçe sözlük. 12. bası. TDK. Ankara, 2023.

Akalın ŞH, Toparlı R, Gülsevin G, Öner M, Boz E, User HŞ, Öztekten Ö, Ay Ö, Kaya MY. Türkçede batı kökenli kelimeler sözlüğü. TDK. Ankara, 2015.

(22)

Caferoğlu A. Türkiye balık adları. Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi 1960; 10: 111-132. <https://dergipark.org.tr> .

Cengiz Ö, Özekinci U, İşmen A, Öztekin A. Saroz Körfezi'ndeki (Kuzey Ege Denizi, Türkiye) benekli pisi balığının, *Lepidorhombusboscii* (Risso, 1810), total boy-otolit boyu arasındaki ilişki. Erciyes Ü Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi Eylül 2012; 28 (5): 429-434.

Türkiye'de halk ağzından derleme sözlüğü. TDK. Ankara, 1963-1982.

Eren H. Eren Türk dilinin etimolojik sözlüğü. Haz. Akalın ŞH. TDK. Ankara, 2020.

Eyuboğlu İZ. Türk dilinin etimoloji sözlüğü. 2. bası. Sosyal Yayınlar. İstanbul, 1991.

Fraşerî ŞS. Türkçeden Fransızcaya lûgat. Mihran. İstanbul, 1885.

Fraşerî ŞS. Kamus-ı Türkî. Haz. Yavuzarslan P. TDK. Ankara, 2010.

Karaağaç G. Türkçe verintiler sözlüğü. TDK. Ankara, 2008.

Karol S, Suludere Z, Ayvalı C. Biyoloji terimleri sözlüğü. TDK. Ankara, 1998.

Lepidorhombusboscii (Risso, 1810). <https://www.marinespecies.org/aphia.php?p=taxdetails&id=127145>.

Nişanyan S. Nişanyan sözlük. Liber Plus. İstanbul, 2018.

Nişanyan S. <https://www.nisanyansozluk.com/k=pisi> , 10 Ocak 2024.

Özel S, Yaşayan S, Özdemir K, Küçükaras H, Çakmakoglu G. Türkçe sözlük. 4. bası. Dil Derneği. Ankara, 2018.

Räsänen M. VersuchEinesetymologischenWörterbuchs der Türksprachen. LexicaSocietatisFenno-Ugricae. Helsinki, 1969.

Redhouse. Türkçe/Osmanlıca-İngilizce sözlük. 17. bası. Sev. İstanbul, 1999.

Steuerwald K. Türkçe-Almanca sözlük. ABC. İstanbul, 1983.

Tietze A. Tarihî ve etimolojik Türkiye Türkçesi lugati. 2. bası. TÜBA. Ankara, 2021.

Tuğlacı P. Okyanus 20. yy ansiklopedik Türkçe sözlük. Pars. İstanbul, 1971.

Tuncay F, Karatzas A. Türkçe-Yunanca sözlük. Doğu Dil ve Kültürleri Merkezi. Atina, 2000.

(23)

Ülker S. Ülker tıp terimleri sözlüğü. Açıklamalı 3. bası. İstanbul, 2004.

Ülker S. Ülker tıp terimleri sözlüğü. 4. bası. İstanbul, 2009.

Ülker S. Ülker tıp terimleri sözlüğü. 5. bası. İstanbul, 2024.

Ülker S. Pul. Yeniden Türk Dili Dergisi Temmuz-Ağustos 2024; 7 (41): 14-16.

Ahmet Vefik Paşa. Lehce-i Osmanî. Haz. Toparlı R. TDK. Ankara, 2000.

<https://de.wikipedia.org/w/index.php?title=Zwergbutt&oldid=141479675> , 23. Januar 2024.

https://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Lepidorhombus_boscii&oldid=1188841679 , 8 December 2023.

https://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Norwegian_topknot&oldid=1219912047 , 20 April 2024.

https://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Speckled_flounder&oldid=1196235502 , 16 January 2024.

https://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Spotted_flounder&oldid=842272320 , 21 May 2018.

<https://en.wiktionary.org/w/index.php?title=piscis&oldid=79194415>, 8 May 2024.

<https://en.wiktionary.org/w/index.php?title=psetta&oldid=61124703>, 14 November 2020.

<https://en.wiktionary.org/w/index.php?title=psetta&oldid=69284283> , 16 September 2022.

<https://www.wordhippo.com/what-is/the/greek-word-for-flounder> .

<https://www.wordhippo.com/what-is/the-meaning-of/greek-word-psissa> .

CENGİZ DAĞCI

HÜSEYİN İHSAN DİNÇ

Giriş

Savaşlar arasında geçen bir Hayat

Silahlara Veda

Eserleri

Eserlerinden Secmeler

Şiirleri

Cengiz Dağcı'nın Ardından

Kaynakça

Giriş

2nci Dünya Paylaşım Savaşında Sovyet ordusuna katılan ve Nazilere esir düşen Türk asıllı askerler insanlık tarihinin pek bilinmeyen büyük acısını yaşadılar. 2.nci Paylaşım Savaşının kurbanları kitleler halinde katledilen Yahudilerdir. Ancak bilinmeyen bir husus da, onlar kadar olmasa bile, ağır bir zulüm gören Türk asıllı Sovyet askerlerin kaderidir. Onlar diğer azınlıklar gibi açıkça soykırım için hedef gösterilmediler ancak Sovyet idaresinin ve Nazi zulmünün kurbanı oldular. Üstelik savaşın bitmesiyle Stalin idaresinin zulmünden kurtulamadılar.

Almanların eline esir düştükleri için Stalin tarafından hain ilan edildiler. Sanki savaşta sağ kalmanın bedelini ödediler. Üstelik bu askerlerin büyük kısmı Müttefikler tarafından Sovyetlere iade edildiler.

Sovyetlere iade edilmek istemeyen Türk asıllı askerler Avrupa'da mülteci statüsünde kalmayı kabullendiler. Cengiz Dağcı da bu mültecilerin arasında yer almıştır.

Cengiz Dağcı savaştan sonra Moskova'ya teslim olmaktan kurtulan talihli askerlerden biridir. O yaşadığı sıkıntılı günlerden sonra İngiltere'ye yerleşme imkânı buldu. Geride kalan hayatında, savaşta ve esir kamplarında ölümlerine tanıklık ettiği insanların anılarını, roman ve anı tarzında eserlerinde aktarmıştır

Dağcı bu çalışmaları ile yetinmemiş, ayrıca kendine özgü bir anlama yeteneği ile (empati) kendisiyle hiç ilgisi olmayan, farklı uluslara mensup kişilerin bakış açısıyla romanlar yazmıştır.

Bu kitapların birinde savaşta bir Polonyalı bayanı inanılmaz bir gerçekçiliklecanlandırmıştır.

Ayrıca son yıllarını geçirdiği İngiltere'de sıradan İngiliz bireylerini ve duygusal bunalımlarını da yansıtmıştır. Bu eserler adeta bir İngiliz yazarın kaleminden çıkmış gibidir.

Evrensel bir yazar olan Cengiz Dağcı, çok daha geniş bir dünya kamuoyu tarafından ilgi görmeyi fazlasıyla hakketmiş olmasına rağmen, ünü Türk dünyasının sınırlarını fazla aşamamıştır. Belki de bunda dönemin siyasal koşullarının etkisi olmuştur. Çünkü Dağcı eserlerinde sadece Nazileri değil, Sovyetleri ve Müttefikleri de rahatsız edecek konuları işlemiştir.

Yıllar sonra Cengiz Dağcı'nın yeniden dünyaya dönüşünü andırır şekilde bir Kırgız Türkü olan yazar Cengiz Aytmatov halefinin ve adaşının kavuşmadığı evrensel bir üne kavuşmuştur.

Savaşlar arasında geçen bir Hayat

Cengiz Dağcı 9 Mart 1919'da Kırım'ın Gurzuf kasabasında dünyaya gelmiştir.

1922-23 yıllarında açlık felaketini görmüştür.

1926-1929 yılları arasında Kırım ekonomisi canlanmış, ailesiyle mutlu günler geçirmiştir.

1929 yılında Stalin idaresi bu güzel günlerin sonunu getirir. Köyde sürgünler başlar. İçinde Dağcı'nın akrabalarının da bulunduğu köylüler açık kamyonlarla Yalta'ya taşınırlar.

1930'da sürgünler devam ederken diğer yandan Kolhozlaştırma başlar. Büyük çiftliklerin devletleştirilmesi sonucunda amcasının fırını, demirhanesi ve şahsına ait ne varsa kapatılır.

1931'de Dağcı'nın babası Emir Hüseyin tutuklanır. Yıllar sonra Dağcı annesinden babasının neden tutuklandığını öğrenir. O kolhozlaştırılan bağlarda çalışırken kendi bağlarını ayırdedip öptüğü için tutuklanmıştır.

Babası üç ay sonra Akmescit hapishanesinden serbest bırakılır.

1933-34 yıllarında tekrar açlık başlar.

1937'de Cengiz Akmescit Pedagoji Enstitüsü Tarih bölümünde tahsiline başlar.

Dağcı Akmescit Pedagoji Enstitüsünde okurken, diğer yandan Komsomolets gazetesinde çalışır.

Dağcı o günlerde savaşa katılmak üzere askere çağrılır. Cengiz Dağcı araştırmalarıyla tanınan İsa Kocakaplan, " Dağcı, 1940 Aralık'ında askere çağrıldığı günlerde, Kırım'dan kalkan bir bulut olup Türkiye'ye yağacağını bilmiyordu." der.

(A.Kara Gamalı Haç ile Kızıl Yıldız arasında Cengiz Dağcı S.16 TEDEV yy.)

Artık savaş zamanıdır. Alman birlikleri Sovyetler Birliği'nin batı ve güney-batı sınırlarında ilerlemektedir. Geceler boyunca Sivastopol ve Kiev kentleri bombalanır. Sovyetler büyük bir tehdit ile karşı karşıyadır, genel seferberlik ilan edilir.

Dağcı askere alındığı ordunun kendi ordusu olmadığını görür. Kırım'dan çok uzaklarda, ulusal kimliğini bir tarafa bırakıp bir Sovyet askeri olarak cepheden cepheye sürüklenir.

9 Ağustos 1941'de Cengiz Dağcı Almanlara esir düşer. "Korkunç Yıllar" romanının kahramanı Sadık Turan ve " Biz Beraber Geçtik bu Yolu" romanının kahramanı İsmail Tavlı da Bug nehrine yakın yerde esir düşerler. Dağcı Hatıralarda kendisinin bu iki roman kahramanı gibi olaylar yaşadığını anlatır.

Ancak İsmail Tavlı'nın Bug nehrinden Kirovograd kampına kadar giden yolu kendisinin geçmediğini söyler. "Korkunç Yıllar" romanının kahramanı Sadık Turan'ın gittiği yolun ise kendi yolu olduğunu söyler.

"Beraber Geçtik bu Yolu" romanında Yüzbaşı Tavli aynı duygular içerisinde. Bir Ukraynalı esir olan Boyko "Ne fark eder? Eskiden de esirdik. Her zaman esir olduk. Canımızı kurtardık ya! Savaş bitti bizim için. Sağız. Yaşıyoruz. Önemli olan yaşamak!" der.

Yüzbaşı Tavli de kendisine "Yaralıları buraya getir!" diye emir veren yüzbaşıya, " Git de bulabildiğin yaralıları buraya getir deme bana! Yaralıları yalnızca tepeyi savunanlar arasında değil, her yerde. Bizim

dünyamız yaralılarla dolu. Ben de yaralıyım. Özellikle sen bana seslenirken. Sen bana benim karşımda durarak konuşamıyorsun, sırtıma binerek, omuzlarımin üzerine tırmanarak, kafamın tepesine oturarak konuşuyorsun ve ben senin ağırlığın altında toprağın dibine siniyorum, yok demeye gücüm yok ya, gene de bana verdiğin her emre, “ Hay hay! Hay hay yüzbaşım! diyorum.” der.

(A.Kara Gamalı Haç ile Kızıl Yıldız arasında s. 27 TEDEV yy.ları)

Dağcı Bug Nehri kıyısında Almanlara esir düşer. Dağcı buna adeta sevinir. “Korkunç Yıllar” romanında Sadık Turan esaretin savaşız geçmesinden memnun kalır.

Ancak Almanlara esir düşen Dağcı’nın sevinci fazla sürmez. Nazi esareti savaşın şartlarından çok daha ağırdır. Bug nehrinin yakınlarında, bir ahıra kapatılırlar.

Ertesi gün Almanlar esirleri bir alana toplar. Eski esirler yeni gelenlerden son gelişmeleri öğrenirler. Alman kıtaları yıldırım hızıyla doğuya doğru ilerliyorlardı. Bu gidişle Moskova’nın iki üç günde düşmesi ihtimal dahilindeydi.

Korkunç Yıllar romanında Sadık Turan Moskova’nın düşmesiyle savaşın biteceğini, halkının özgürlüğüne kavuşacağını hayal eder.

“ Harp biter ve milletim yeniden doğar. Yarabbim! Gördüklerim hakikat mı! Bin türlü zulüm, meşakkat, zilletin altından kalkıp yükselen milletimi, devletimi görüyorum! Hür ve serbest memleketimde ağlayan değil, gülen analarımızı, yavrularımızı, mesut babalarımızı görüyorum. Güneş ışığında nazik minarelerimizi, güneşli mekteplerimizi, yemyeşil köylerimizi görüyorum. Bütün bunların yanında benim gözyaşlarım nedir? Varsın kafamı kurşunlayıp delsinler, fena insanlar kanımı akıtsınlar. Benim ıstırabım milletimin istiklalinin yanında nedir?”

(A. Kara Cengiz Dağcı s. 27 TEDEV yy.ları)

Nazi yönetiminin Türkistan’a bağımsızlığını vermeğe niyeti yoktur. Cengiz Dağcı ve diğer Kırımli Türkler yeniden hayal kırıklığına uğrarlar.

“ 1943 yılının sonlarına doğruydı, bütün lejyon Legionova demiryolu istasyonunda yük vagonlarına doldurularak, Fransa’nın güneybatısındaki Albi kasabasına nakledildi ve o günden sonra başlayan ruhi çöküntüm yeni bir dönemeci geçerek, korkunç bir safhaya girdi. Savaşla gelen acizlik ve çaresizliğiimi ancak şimdi anlıyordum. Yurdumun binlerce kilometre uzağında yaşamının anlamı kalmamıştı benim için. Hayattan kopukluğum tamdı, tekildi. Türkistan’ın özgürlüğüyle de avutamazdım artık kendimi.”

(C. Dağcı Hatıralarda s. 153 Ötüken)

Alman birliklerinin dağılması sonucunda C. Dağcı Varşova’ya götürülür. Almanlar ona Kırım yolu açılınca kadar beklemesini söylerler. Dağcı Varşova’nın Hortensia sokağında hayatında çok önemli bir yer işgal edecek olan eşi Regina’yla tanışır. (Kızlık tam ismi; Regina-Barbara Klezsko)

“ Benim ve onun, hayatımızın yeni bir sayfası açılıyor burada. Yalnızca ben değil, bayan Regina Kleszko da biliyor bunu. Hem Regina Kleszko eski, annesinin işlettiği Varşova kafeteryasında Rusça sözlük ve Lermantov’un şiir kitabıyla masasının başında oturan Regina Kleszko değil artık; benim mücevher rüyalarımin yumağı içinden çıkıp bana gelmiş, mücevher rüyalarımından ayıklanmış, kendi gerçek güzelliğiyle oturuyor yanımda.

O mu teslim oldu bana?

Ben mi teslim oldum ona?

Ne ben, ne o.

O benim talihimdi, ben onun.

Doğduğumuz günden beri birbirimizi bulacağımız günü bekledik,

Bekledik ve bulduk.”

(C. Dağcı Hatıralarda s.187 Ötüken)

Silahlara veda

Zaman geçtikçe Kırım yolunun açılmayacağı belli olur. Dağcı Türkistan lejyonuna dönmek istemez. Polonya'nın bağımsızlık mücadelesini veren Yurt Ordusu mensubu Regina'nın sayesinde Varşova'nın güneyinde saklanacak bir ev bulur.

Dağcı'nın Çenstohav'da geçirdiği günler bir ay sürdü. Kızıl Ordu birlikleri girmeden önce, Regina'nın tavsiyesiyle Varşova'dan ayrıldı. Trenle Frankfurt-Oder'e geldi.

Frankfurt'ta Kırım Milli Komitesi ile irtibat kurdu. Askeri üniformasını çıkardı ve sivil hayata atıldı.

Mutluydu. Başarılı bir yazar ve şair olarak tanınıyordu. Onu savaştan önce, Kırım'dayken tanıyanlar vardı. Ancak Dağcı'nın mutluluğu fazla sürmedi. Komite üyelerinin Almanya'yı desteklemelerinden rahatsız oldu ve aralarından ayrıldı.

Berlin'de Türkistan Milli Birlik Komitesi'nin yayın organı olan Milli Türkistan gazetesinde iş buldu.

Almanlar Varşova'da tutukladıkları Regina'yı bir elektrik şirketinde çalışmak üzere Berlin'e sevk etmişti. Berlin'de C. Dağcı ile yeniden buluştular. Cengiz Dağcı'nın hayatı yeniden anlam kazanmış, geleceğe umutla bakmağa başlamıştı.

Ancak Cengiz ve Regina için kötü günler yeniden yaşanacaktı. Bu kez Müttefikler Berlin'i bombalıyordu. Cengiz ve Regina için hem bombalardan kaçmak, hem de Sovyet askerlerinin ellerine düşmemek gerekiyordu.

Dağcı yeniden Türkistan Lejyonuna katıldı ve Alman üniforması giydi. Regina ile birlikte Berlin'den tren ile Viyana'ya geçtiler. Burada Dağcı Almanların çalıştırmak için getirdiği Kırımlı Türkler ile karşılaştı. Kırımlı Türklerin en büyük korkusu yeniden Sovyet askerlerin ellerine düşmektir. Dağcı üstündeki Alman üniformasının sayesinde onların Tirol'e geçmelerini sağladı.

Almanlar trenlere binen yabancılardan kimlik sormayı bırakmıştı. Dağcı güvenliği için üniforma giymeyi tercih etmişti. Ancak Almanların kesin yenilgileri sonucunda üniformasını çıkardı.

Dağcı ile Regina İsviçre'ye doğru yol alırken Amerikan askerleriyle karşılaştılar. İkisi de Landeck Mülteci Kampına yerleştirildiler. En büyük korkuları Amerikalılar tarafından yeniden Sovyetlere iade edilmeleriydi.

1945 yılının sonunda şans yüzlerine güldü. Regina'nın akrabası Polonyalı subaylar sayesinde Barletta kampına nakledildiler.

Barletta kampına geldikten on ay sonra, 1946 Ekim ayında, General W. Anders'in birliklerine mensup subay aileleriyle birlikte İngiltere'ye geçtiler.

İngiltere yıllarında da Cengiz'in en büyük destekçisi eşi Regina olur. Aralarında Yazarlar Birliği'nden ve İlesam'dan yılın yazarı, Türk Ocaklarının Üstün Hizmet Ödülünü alır.

1998 yılında eşi Regina'yı kaybeder.

“Benim Regina'm, sen benim Kırım'im kadar güzelsin benim gözlerimde ve yüreğimde. Melekler, biz kendi aramızda seçip gönderdik onu Cengiz Dağcı'ya diyedursunlar ne melekler, ne de başka bir kimse, ben kendim arayıp buldum seni ateş, duman, kasırga içinde, ve senin aşkınla hayat yolumu aydınlattım. Daha da fazla, yıkıldığım zaman beni ayağa kaldırdın, bana baktın, başımı okşadın. Bense..sadece aşkı verdim sana ve sen, aşkımın bedeli, bir kız çocuğu doğurdun bana.

Sonunda her şey sona eriyor diyemiyorum, Regina.

Nasıl diyeyim?

Sensiz de gülleri kokluyor, Grozdiç'in peykesine oturup parmağımdaki evlilik yüzüğümle oynuyorum.

Aşk, aşk aşk!

Ölümsüz dünyada yalnız aşklar ölümsüz.”

(C. Dağcı Regina s.70 Ötüken)

Cengiz Dağcı 22 Eylül 2011 tarihinde Londra'nın Southfields kasabasında vefat eder.

Dönemin Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun Ukrayna Devleti nezdinde yaptığı girişimlerinin sonucunda Cengiz Dağcı'nın naaşı 70 yıldır ayrı kaldığı Kırım topraklarına nakledilir.

Cengiz Dağcı 1 Ekim 2011 Pazar günü, Akmesit'e 100 kilometre uzaklıktaki Yalta bölgesine bağlı Kızıлтаş köyüne defnedildi.

Eserlerinden Seçmeler

Yurdunu kaybeden Adam (1957)

Sadık Turan Rus ordusundayken Almanlara esir düşer. Almanların ilerleyişi sonucunda Kırım'a kavuşacağını düşünür. Daha önce Rusların saflarında savaşmış, yaralanmıştır. Şimdi ise kendisini yaralayan Alman ordusunda Kırım Türklerinden oluşan bir birliğin komutanıdır. Ancak zaman içerisinde Almanların da gerçek yüzlerini tanımayı öğrenir. Ruslar Türklere karşı zulüm uygularken Almanlar da Ukraynalılara, Polonyalıları ve Yahudilere karşı acımasızdırlar.

Türkistan'ın bağımsızlığı ise tam bir hayaldir.

Roman aslında Sadık Turan'ın kişiliğinde Cengiz Dağcı'yı anlatır;

“ Yurdunu kaybeden adam için hürriyetin bile bir manası kalmadığını şimdi anlıyorum. İçinde doğduğun, gülüp oynadığın yerlerde benim dilim konuşulmuyor artık. Bir zamanlar, o topraklarda dilimi konuşan insanların ne olduklarını da bilmiyorum. Son fırtına, ağacı devirdi. Bizler, uçurduğu birkaç yaprak, boşlukta yolunu şaşırmış, ümitsiz ve şaşkın, meçhul bir geleceğe doğru, yalpa vurup duruyoruz.”

(Cengiz Dağcı Yurdunu Kaybeden Adam Ötüken)

“Onlar da İnsandı” romanının son paragrafı (1958)

“ Evet, onlar da insandır! Pavlenko’lar, Ivan’lar, Kostyuk’ler, Vasil Dimitroviç’ler, Stepan’lar, belki bunu gülünç görecekler; ama nasıl görürlerse görsünler, ben eserimi tekrar sakın bir dua ile bitirmek istiyorum. Romanımı kapatırken, “Tanrım!” diyorum. “ Onlar da insan! Acı onlara! Kendileri gibi, başkalarının da insan olduklarına inandır onları!” Ötekiler, o hayvan gibi sürüklenip götürülenler...Onlar da insandı!”

(C.Dağcı Onlar da İnsandı Ötüken yy.)

Bu satırlarda Dağcı Kırım Türk-Tatar halkının, İkinci Dünya Savaşı sonunda hayvan vagonlarına doldurularak Sibiryaya buzullarına, Özbekistan çöllerine sürülmelerini anlatır. Boşalan evlerine Ruslar yerleşir.

Dağcı İkinci Dünya Paylaşım Savaşında Sovyet ordusunda Almanlara karşı savaşmış, sonra da Almanlara esir düşmüş, Türkistan Lejyonuna katılmak zorunda kalmıştır. Bunca savrulmalardan sağ çıkmayı başaran Dağcı bunda kaderin kendisine biçtiği bir görev görür, o Kırım-Türk halkının başına gelenleri yazmakla, dünya kamuoyuna duyurmakla görevlidir.

Cengiz Dağcı her insan gibi, ömrü boyunca kaybettiğini arar, onun kaybettiği milletidir, yani Kırım!

Onun için yazdığı diğer bir anı- romanın adı “Yurdunu Kaybeden Adam”dır.

Ölüm ve Korku Günleri (1962)

Cengiz Dağcı’nın bu romanı Polonya’da geçiyor. Alman işgali altındaki Varşova’da, Ruslar yaklaşırken, Almanlara karşı bir milli ayaklanma başlamış ve bu ayaklanma Almanlar tarafından, üstün bir silah gücü ile acımasızca bastırılmıştır.

Dağcı bu romanını bir Polonyalı genç kızın bakış açısından yazmıştır. Bir Türk yazarı olarak bir Polonyalı genç kızın bakış açısıyla bu romanı yazmış olması onun bir Türk yazarı olmasının da ötesinde, evrensel bir yazar olduğunu dakanıtlar. Roman sanki gerçekten de bir bayan tarafından yazılmış gibidir, hem de yabancı bir bayanın duyguları ve bakış açısıyla.

Romanın Başkişisi Tereza kendini şöyle tanıtır:

“ Anamı sevmiyorum. Oysa kalbinde yakınına karşı sevgi ve bağışlayıcı duygular besleyen bir Hristiyan kızıyım. Ömrümün her pazarı kilisede diz çökerek kalbimi kin, garaz ve cimriliklerden arıtması için Aziz Meryem Ana’ya dua ederim, yalvarıp yakarırım. Kiliseden çıkınca da hayata ve dünyaya başka gözle bakmakta, daha doğrusu dünya üstünde ömür süren ve insan adıyla adlanan yaratıkları olduğu gibi görmekte hiç de gecikmiyorum.”

(C. Dağcı Ölüm ve Korku Günleri s.7 Varlık yy.)

Bayan Tereza sığınaklarda Asya adında bir yabancı ile karşılaşır. Tereza’nın Polonyalı hamisi Karbonski Asya hakkında Teresa’ya şunları söyler:

“ Alman askeriymiş... Başistasyon tarafında bizimkilere esir düşmüş. Bakmışlar bizimkiler, Almana benzer yeri yok...Kimsin? diye sormuşlar. O da söylemiş. Putperest bir isim...Asyalı. O günden beri

bizim gençler arasındadır. Her gün Tvarda barikadlarına gidip geliyor. Bazan iki üç gün gözden kaybolup tekrar Siliska'ya dönüyor.

- Savaşıyor mu barikadlarda?
- Paplawski'nin dediğine göre savaşıyor. Barikadlarda onun savaştığını ben görmedim ve bilmiyorum; geceleyin bodrumda kızların koynunda pekâlâ savaşıyor ama. Suç yalnız onlarda değil, bizim kancıklarda. Onlar yaltaklanmazlarsa...

Barikadlarda savaşın tüm dehşetine rağmen ilginç görüntüler oluşur. Tereza barikatlardaki hayatı kısaca özetler:

“ Çukurun çevresi gittikçe kalabalıklaşıyor Kimisinin göğsü açık, kimisi gömleksiz; aralarında sadece sütyenli ve kısa etekli kızlar da var. Hepsi de neşeli ve güçlü delikanlılara benziyorlar. Kimse benimle ilgilenmiyor. Gözlerimi Asya'nın geniş omuzlarına dikmiş bakıyorum.”

Bayan Tereza da diğer kızlar gibi Asya'ya karşı ilgi duyar.

“ Bunu canımda, etimde hissediyorum. Sağ kolunu yanbaşımda duran sütyenli kızın boynuna dolamış, kımıldamadan duruyor. Yalnız arada bir eğilip kızın kulağına bir şeyler fısıldıyor, başını arkaya atıp gülüyor, sonra ötekiler gibi o da kazılan çukurun dibine bakmaya devam ediyor.”

“ Az daha yaklaştım Asya'ya. Yüzüme bakarken beyaz dişlerini meydana çıkarıp yüzünün ve küçük gözlerinin bütün kabiliyetiyle güldü. Ben de güldüm. Benim gülümseyişimle kolunu yanbaşımda duran kızın boynundan aldı, bir adım geri çekilirken kızın kıkına zorlu bir şamar yapıştırdı.”

Bayan Tereza Asya'ya daha da yakınlaşır:

“ Kimse bakmıyordu bize, kimse ilgilenmiyordu bizimle. Güneşin altın ışınlarıyla parlayan ve hafif hareketlerimizle gövdelerimizin özelemlerini birbirine değdirip ayıran saçlarımızın arasından çetin ve tılsımlı bir hava esiyordu. Fakat bu tedirgin hava çok uzun sürmedi. Asya'nın elini kalçamın üstünde hissettiğim an, vücutlarımızı ayıran bütün engeller birdenbire yıkıldı, yok oldular.”

Olayların gelişmesiyle, Tereza'nın Asya'ya karşı duyduğu ilgi, savaşın dumanları arasında dağılır:

“ Barikadın gerisinde, iki Almanın arasında Asya duruyordu. Sırtında Alman üniforması vardı. Silahlıydı. Bir an başımı göğsüme eğdim; fakat Paplawski yüzü ciddi, yavaş yavaş anlatıyordu:

“Almanlar Siliska'ya gelmeden önce, biz kendimiz, sırtına Alman üniforması giymesini istedik. Sakın onun hakkında fena bir şey düşünmeyin, Bayan Tereza. Bizim yanı başımızda ve bizim için savaştı. Fakat bundan sonra bizim çekeceğimiz ıstırapı onun da çekmesi doğru değil. Anlıyor musunuz? Almanlar Siliska'ya gelmeden önce, elimizde esir olarak bulunduğu dair bir vesika verdik ve sırtına Alman üniforması giymesini istedik. Onun hakkında yanlış ve kötü bir şey düşünmeyesiniz diye söylüyorum bunu size.”

Paplawski'nin bu açıklaması Tereza'yı fazla etkilemez.

“ Ben dinlemiyordum onu, bakmıyordum ona. Yüreğimin en derin bir yerinde kadınlık ruhumu inciten ve acıtan bir his uyanmıştı Asya'ya karşı, ama bunun yanısıra ona karşı duyduğum sevgi de içimdeydi ve duyduğum acıyla sevgim, elele vermiş, öncekinden daha sağlam bağlarla hayata bağlıyordu beni.”

Anneme Mektuplar (1988)

C. Dağcı yaşlandığı halde halen annesini çok iyi şekilde anımsar.

“ Yalnız sen varsın, Anne. Önemli olan da bu aslında. Ve senin varlığın arada bir gülümseme, değişik de olsa gökyüzünü, çiçekleri, kuşları, kelebekleri sevmeme, hatta günümüzün insanlarını anlamama yardım ediyor bana.”

C. Dağcı Anneme Mektuplar s.9 Ötüken)

C. Dağcı annesine ithaf ettiği bu eserinde bir yazar olarak yetişme yıllarını anlatır. Fontanna’daki Enstitü yıllarının sonlarına doğru öğretmen Akimova ile karşılaşır. Akimova Cengiz’e sitem ile yaklaşır:

“ Defteri göğsü üstüne tutarak konuştu:

“Çok küsüm sana.” dedi. “ama çok! Sınavlara böyle mi hazırlanıyorsun? Bütün istikbalin bu sınavlara bağlı. Sen ise...Sağını solunu görmeden, önüne bakmadan yürürsen günün birinde çukura düşeceğinden haberin yok mu senin? Sen...”

Öğretmen Akimova Cengiz’i derslerinde zorlar, onu sık sık azarlar:

“ Öğretmen Akimova gelip duruyordu yine gözlerimin önünde. Yüzü küs. Öfkeli bir sesle “ Utanç yok mu sende? deyişini duyduğum anda yüreğim çarpıyordu. Ne elimi sıkacaktı, ne de yüzüme bakıp öfkeyle konuşacaktı. “Oku. Bu kitapta senin bilmek istediğin çok şey var, diyecek, ve çekip gidecekti yanımdan. Çekip giderse ne yapacaktım? Hiçbir şey yapmayacaktım. Sokaklarda dolaşacaktım akşam saatlerine dek amaçsız. Ya da Salgır’ın kıyısında bir taşta oturup ağlayacaktım için için.”

C. Dağcı Anneme Mektuplar s.103 Ötüken)

Öğretmen Akimova bir süre sonra Cengiz ile parkta buluşur. Onu gazete editörleriyle tanıştıracaktır.

“ Titriyordum. Bana birşeyler oluyordu. Ben, bayan Akimova’nın koltuğunun altına kolunu değil de, canını tutuyordum. Duraksayıp arkasını köprünün korkuluğuna dayadı, ve, kendisini daha sıkı tutmamı ister gibi, öbür elimi kaldırıp beline doladı. Gözleri iri, alabildiğine açık, ve anlamsızdı, ve beni görmüyordu. Ama çabucak kendine hakim oldu.”

Akimova Cengiz’e “Edebiyat Mecmuasının” editörüyle konuştuğunu söyler ve ona bazı önemli tavsiyelerde bulunur:

“ Öğretmen Akimova konuşurken belini dolamış elim yanıma sarkıverdi. Şimdi sesi okulda olduğu gibi geliyordu kulağıma.

“ Editör sana günümüzün gerçeklerini açıklamaktan başka bir şey yapmadı. Hayata, zamanın gerçeklerine ayak uydurmanı istedi. Senin iyiliğini düşündü. Sen kendin, kendi varlığını teminat altına almak istemiyorsan, hiç kimse alamaz dedi. Sense!...)

C. Dağcı Anneme Mektuplar s.107-8 Ötüken)

C. Dağcı Akinova’nın tavsiyelerine uyar ve onunla öğrenim hayatının en mutlu günlerini yaşar.

“ Omuzlarını doladım. Kollarımın arasında tuttuğum Akimova değil; hayattı. Yüce, güzel. Ve güçsüz. Titriyordu hâlâ. Çenesini avucumun içine alıp başını kaldırdım. Gözlerini öptüm. Alnını, kirpiklerini, kaşlarını, kulaklarını öptüm. Bedenlerimiz kenetlendi. Dudak dudağıydık; soluk soluğa, yürek yüreğeydik; ölüyorduk en mutlu ölümlerle.”

İşte, Anneciğim, o zamanlarda senden gizlemiş olduğum aşkı bugün bu mektubumda gün ışığına çıkarmaya karar verdim. Darılma bana n’olursun; sakınışım sebepsiz değildi.”

C. Dağcı Anneme Mektuplar s.110 Ötüken)

Hatıralarda (1998)

Cengiz Dağcı Hatıralar'ında bir Türkçe tutkunu olan amcası Seyid-Ömer Dağcı'yı anlatır.

“ Seyid-Ömer Dağcı.

Devrim öncesi St. Petersburg Üniversitesinde öğrenciyken, tüberküloz (verem) hastalığına kapılır ve Rus asıllı sınıf arkadaşı Natalya'yla birlikte Kırım'a dönerek, Yalta'nın kuzey semtine, ormanlık bir bölgeye yerleşirler. Hayattan ayrılacağı güne kadar Natalya zayıf bünyesi olan Seyid'den hiç ayrılmaz, ona bakar.

“ Seyid-Ömer Dağcı Türk dili ve edebiyatına tutkundu.

Türk edebiyatının üzerine bilgisinin ne denli derin olduğunu bilmiyorum. Kırımlıların yalıbozu diye isimlendirdikleri Karadeniz'in kıyısında oturanların şivesi Türkiye Türkçesine yakındır; fakat Seyid-Ömer'in konuştuğu dil bu yakınlıktan çok daha yakındı. Rumeli Türkçesinin güzelliğini ve tatlılığını ilk kez onun ağzından duyuyordum. Gerçekten de Türkçenin güzelliğini yakalamış bir adamdı Seyid-Ömer Dağcı.”

(C. Dağcı Hatıralarda s.74 Ötüken)

Cengiz Dağcı'nın Şiirleri

“ Kargalar suskun Salgır'da

Dondu Salgır'ın sularında zaman

Ve kentin boğazında korku düğümü

Bana ne!

Ben,

Deniz yolculuğundan dönen bir Poseidon;

Gezeceğim korkusuz Fontannaya'da,

Bacağımda bahriyeli pantolon.

C. Dağcı Anneme Mektuplar)

Boğa

Ben bir boğa bilirim Kızıldaş'ta

Derisi karalı aklı

Topkaya çayırında otlamadığında

Cami dibinde ahıra bağlı.

Çıkmaya görsündü ahırdan

Ellerde sopa, değnek, tırpan;
Zincir, tüfek, pala, tasak
Bir suçtu sanki ahırdan çıkmak.
Sarı Çömez'in ineğine
Eklenmek değil mi tek niyeti?

Özlemlerim:

Saniye'siz ben kimim?
Saniye kim bensiz?
Soyunup özlemlerimi giysin isterim.
Giyer mi dersin?
Giymezse, doğum da ölüm de önemsiz.
Doğaya Sevgim
Ben ve Haluk'a benzer biri
Kızılıcak toplarız Kızıлтаş bayırlarında
Çok eski zamandan beri.
Annem der ki Kızılıcklar
Daha bir tatlıydı eski zamanlarda
Tatlıydı elbet;
Kızılıckların bittiği bayırlardan
Geçmemişti henüz Suvorov'un askerleri.
(C. Dağcı Anneme Mektuplar Ötüken s. 56)

Bu fani dünyaydı yeriniz
Öldünüz dalı çiçeği görmeksizin
Bizim bağa gömdüm sizi
Asude uyusun serçelerim
Amin amin amin amin.

Halide, Halide!

Bir zamanlar sen vardın;
Ben vardım, onlar vardı.
Seni ben arardım, beni sen;
Ve onlar ikimizi.

Tarihi günler geçince
Karıncı yuvaları üzerinden
Arayan kalmadı bizi.

(C.Dağcı Anneme Mektuplar s.62-63 Ötüken)

Aşağıdaki şiir ise Dağcı'nın Alman ordusuna bağlı Türkistan lejyonunda yaşadıklarını anlatır;

“ Kalbimi ağrıtan her şeyi

At gitsin,
Renksiz günlerine sırtını çevir.
Dövülmüştün bir zamanlar
Dövülmüştün,
Etin ve canın mosmor
Yaşantılarını suları bulanık nehir
Aktı gitti.

Burası bir deniz,
Burası bir deniz.

Günün birinde şafakta

Uyanınca

Gözlerinde

Aypetri yeşili

Ve dudaklarında Gurzuf denizinin türküsü,

Yaşantılarını

Suları bulanık nehir,

Aktı gitti

Renksiz günlerine sırtını çevir

Burası bir deniz artık,

Burası bir deniz.

(İ.Şahin Cengiz Dağcı TKHV s. 144)

Cengiz Dağcı'nın ardından Cengiz Dağcı'nın yurt özlemi içini kemiriyordu. Ancak Kırım'a dönmesi mümkün değildi. Yine de özlemini giderebileceği bir ülke daha vardı; Türkiye. Bunun için Londra'daki Türk Büyükelçiliğine gitti. Türkiye'ye gitme olasılığı onu çok heyecanlandırmıştı. Ancak kendisini kapıda karşılayan Türk görevlisinin sözleri karşısında büyük hayal kırıklığı yaşadı. Türkiye'ye iltica edebilmesi için Türkiye'de bir tanıdığının olması gerekiyordu. Oysa Dağcı'nın Türkiye'de hiçbir yakını veya tanıdığı yoktu. Dağcı Türkiye'ye gidebilmek için Türk olmanın yeterli olacağını düşünmüştü.

Cengiz Dağcı evrenselliğin ve maddi çıkarların egemen olduğu bir dünyada duygusal milliyetçiliğin ve vatanseverliğin yeri olmadığını yeniden görüyordu.

Londra yıllarında Türkiye'den veya Kırım'dan gelen herhangi bir nesnenin büyük önemi vardır. Bahçesindeki çiçeklerin bile onun için özel bir anlamı vardır çünkü onları satın aldığı bahçıvan ona çiçeklerin Türk çiçekleri olduğunu söylemiştir. (İ.Şahin Cengiz Dağcı)

Türkiye'den vize alamayan Dağcı için vatan olarak İngiltere vardır artık. Ancak ne yazık ki orada bir yazar olarak değil, Sohio lokantalarında bulaşıkçılık yaparak yaşamını sürdürür. Daha sonra Fulham Road'da iki katlı bir ev alarak, evin alt katını lokanta olarak işletir. Eşi Regina ona son sürgününde bile bu şekilde yardımcı olur.

Ancak C. Dağcı Türkiye'ye küskündür, ödül alması için kendisine yapılan davetleri reddeder. Yine de Türklüğe ve Türkçeye olan tutkusunu sürdürür:

“ Fazlasıyarı aç ve yarı çıplak olmama rağmen Türkiye konsolosluğundan aldığım yanıtın Türklüğüme zerre kadar ziyanı dokunmadığının burada altını çizmek isterim. Bütün eserlerimi Türkiye Türkçesinde yazdım; Türkiye'ye bundan büyük bağlılık olmaz.” der.

C.Dağcı Hatıralarda s. 212 Ötüken)

Kaynakça

İsa Kocakaplan Cengiz Dağcı'nın Dört Romanı M.E.B. YY.ları 1999

İbrahim Şahin&Salim Çonoğlu Vatanı Dilinde Cengiz Dağcı Ötüken 2017

Abdulvahap Kara Gamalı Haç ile Kızıl Yıldız arasında Cengiz Dağcı TEDEV Y. 2019

İbrahim Şahin Aydınlıkla Karanlık arasında Cengiz Dağcı TKHV 2022

Cengiz Dağcı Ölüm ve Korku Günleri Varlık 1974

Cengiz Dağcı Korkunç Yıllar Varlık 1975

Cengiz Dağcı Anneme Mektuplar Ötüken 2012

Cengiz Dağcı Onlar da İnsandı Ötüken 2015

Cengiz Dağcı Regina Ötüken 2017

Cengiz Dağcı Hatıralarda Ötüken 2022

Cengiz Dağcı Yurdunu Kaybeden Adam Ötüken 2023

Cengiz Dağcı Biz Geçtik Beraber Bu Yolu Ötüken 2024

**RESSAM MEHMET GÜLER'İN ANILARI:
"GÜNEŞTE GEÇMİŞ" (*)**

Hasan Akarsu

Ressam Mehmet Güler, 1944 Malatya doğumludur. Çocukluğu, ilkokul yılları köyünde geçer. "Güneşte Geçmiş" adlı yapıtında yaşamından önemli kesitler vardır. Köyde kiracıları genç bir imam, onun yaptığı resimleri görür, günah olduğunu, canlı şeyler çizmemesini söyler. Yeni öğretmenleri İlyas, onun resimlerini beğenir, yardımcı olur. Boya, fırça yapmasını öğretir. Köy koşullarında, dedesi ticaret yaparken, tarla işlerini babası ve amcaları yapar. Ninesi de serttir. 1. Dünya Savaşı'nda eşkıyaları görmüştür, silah kullanır vb. Mehmet, resim yapmayı öylesine sever ki komşu köye yürüyüp gider, yün boya alır, sulu boya resim yapmaya çalışır. Köyde iki yıl çalışan öğretmen ayrılınca zorlanır. 1956'da diplomasını alır ve öğretmen olmak ister. Öğretmenin yönlendirmesiyle Doğanşehir'e gidip Akçadağ İlköğretmen Okulu sınavlarına girer ve kazanır. Ailesi ilgisiz olduğu için her işini kendisi yapar. Devlet Hastanesi'nden sağlık raporu alır. Noterden onaylı senedi babasıyla alıp kayıt yaptırır.

Mehmet Güler, öğretmen okulu yıllarını anlatırken Köy Enstitüleri hakkında bilgiler verir ve okuldaki enstitü havasını solur. Resim Öğretmeni Tayyip Yılmaz (Benim de Edirne İlköğretmen Okulu öğretmenim) ondaki yeteneği görüp elinden tutar. İstanbul Çapa Resim Semineri'ne hazırlanması için yönlendirir. Tayyip Öğretmenin ataması Edirne'ye yapılıncaya yeni gelen Resim Öğretmeni, onun dosyasını göndermez. O da kendini fotoğrafçılığa verir. Kore'den gelen askerleri yakından geçen trende karşılayıp dedesinin verdiği parayla Japon harikası bir makine almayı başarır ve okulda fotoğrafçılık yapar. 1961'de son sınıftayken İstanbul'a gidip fotoğrafçılık macerasını yaşar ve iyice öğrenir. Okulu bitirdiğinde kurada Hakkâri'yi çeker. Orasını da görür. Gazi Eğitim Enstitüsü sınavlarına hazırlanıp girer ve kazanır. Arkadaşlarından Zafer, İlyas ve Bilal de kazanırlar. Nüfus cüzdanındaki isim yanlışlığı sorun yaratınca Doğanşehir'e gidip düzeltmeyi yaptırır ve kayıt için güçlükle yetişir. Resimde Adnan Turani öğretmeni olur, çok yararını görür. Arkadaşlarıyla Beştaşlar Grubunu kurarlar. Okulu bitirince Düziçi Öğretmen Okulu'nda göreve başlar. İki kardeşini de oraya gündüzlü alıp okutur. Motosiklet merakıyla ehliyet alır. Arkadaşlarıyla Almanya macerasını yaşarlar. Oradan birer kullanılmış motosiklet alıp yurda dönerler. Gümrükte rüşvet istenir, zorluk çıkarırlar. Onları da aşım isteklerini gerçekleştirirler.

Sanatçılarımızın, bilim insanlarımızın değerini bilmek

1967'de Tuzla'da Yedek Subay Okulu'ndadır. Altı ay sonra kurayla Sivas-Temeltepe'yi çeker. Karlı kışta askerlik yapar. Generalin yaveri olur vb. Askerlik bitince yeniden sivil yaşama döner. Gazi Eğitim'de öğretim görevlisi olarak çalışır. Özel bursla Almanya'ya gidişini erteleyince Trabzon Öğretmen Okulu'na atanır. Ankara'da ağaç baskı çalışmalarından sergi açar. Prof. Dr. Turan Erol resimlerini beğenir. Öğretmen Meryem'le evlenir. Adana'ya bir ortaokula atanır. Orada sıkıntı çeker. Bir yıl sonra Gazi Eğitim'in asistanlık sınavına girip kazanır. 1973'te kızları Günseli doğar. Avrupa'ya gitmek için girdiği bursluluk sınavını kazanıp Almanya-Kassel kentine gider. Prof. Nickel'le çalışır. Müzelere ilgi duyar, gezer. Osmanlı'dan kaçırılan yapıtları düşünür. Diploma alıp Gazi Eğitim'e asistan olarak gelir. Ancak beklenen ilgiyi görmediği gibi Doğu illerinden birine sürgün edileceğini öğrenir. O sırada Alman Elçiliği'nden Almanya'ya çağrı gelir. Önemli kararını o zaman verip Almanya'ya gider ve Kassel'e yerleşerek serbest olarak resim çalışmalarını sürdürür.

Ressam Mehmet Güler, "Güneşte Geçmiş" bir yaşamın izlerini yansıtırken karşıtlıklar ve ahenklerle resimlerini yaparak iki yüzden fazla şiirsel, tutkulu resim sergisiyle ilgi çeker. Yurdumuzda her alanda yaşanan beyin göçü ne yazık ki resim alanında da olur. Sanatçımızın, bilim insanımızın değerini bilmemek, onlara sahip çıkmamak kuşkusuz ülkemize çok pahalıya gelir.

(*) Güneşte Geçmiş-Mehmet Güler, Anı, Remzi Kitabevi, Ağustos 2024, 352 s.

ANILARIM - YILMAZ ÇONGAR'IN ANILARI

HİKMET KURTER

Türküler, şarkılar, marşlar, özdeyişler, Yunus Emre'den, Baki'den, Dağlarca'dan dizelerle harmanlanmış, “**Anılarım**” da, ülkede fırsat eşitliğinin hüküm sürdüğü bir dönemde kimsenin yardımı ve aracılığı olmaksızın okuma olanağına kavuşarak subay çıkan bir Türk çocuğunun seksenli yaşlarına kadar yaşadıkları, tanıklıkları, yakın çevresi anlatılmaktadır.

Babasının ailesi, 1800'lü yıllarda Kırım'dan –o zamanlar Osmanlı Devleti toprağı olan- Romanya, Dobruca'ya oradan da 1892 yılında Türkiye'ye göç etmiştir.

Annesinin ailesi de yüz, yüz elli yıl önce Kırım'dan Dobruca'ya göçmüş, mal mülk sahibi olmuş, 1912'deki Balkan Savaşı sırasında Bulgar zulmünden kaçarak Gülcemal vapuruyla İstanbul'a gelmiştir.

28/12/1935'te İstanbul'da doğar Çongar. Bakırköy Yenimahalle 100 numaralı evde barınırlarken üç yaşındadır, sünnet olur. Pipisinin ucu kesildiğinde, “Yapma beee!” diye bağırdığını, Salamon adlı Yahudi hokkabazın herkesi güldürdüğünü anımsar.

Annelerinin evde olmadığı bir sırada ablası yattığı yatakta, “Çok üşüyorum.” deyince küçük Yılmaz mangaldaki kor ateşleri maşayla yorganın üzerine dizer. Yorgandan dumanlar yükselirken eve gelen ağabey kova kova su dökerek iki kardeşi ve evi yanmaktan kurtarır.

Beş yaşındayken Sakızağacı, İskele Caddesi, Kartopu Sokak 65 numaralı eve taşınırlar. Ev sahibinin adı Koço Nikolaydis'tir. Yüzde sekseni Rum ya da Ermeni olan mahallede herkes birbirini bilir, tanır. Yılmaz, “kunduracının oğlu”dur. Evlerinin üst katında madam Atina adında bir Rum kadını oturur. Berber Koço, ayakkabıcı Hırant, tenekeci Lefter, tenekeci Cafer, bakkal Hiristo, damadı Dimitri, oğlu Petro, madam Nevrik, kızı doktor Anahit, doktor Peştimalcıyan, doktor Alyanak, berber Jirayir, diş doktoru Koço Ağnidis, gömlekçi madam Mannik, kocası Avram, itfaiyeci Fettah, gümrükçü Ömer Bey ve daha nice komşusu bir bir gözlerinin önüne gelir anıların yazarının...

1930'ların sonları, 1940'ların başlarında çocukların oynadıkları oyunlar: Topaç ve tahta çember çevirme, bilye, dama, birdirbir, uzuneşek, çelik çomak, çaput topla futboldur... Kızlarla birlikte istop, beştaş, dokuztaş, kızmabirader, evcilik oynarlar...

Deniz kıyısında Miltiyadi, Panaroma adlı gazinolar yer alır. Bu gazinolarda sahneye çıkan Suzan Yakar, Hamiyet Yüceses, Müzeyyen Senar'ın okudukları şarkılar uzaklardan duyulur...

1941-1942 ders yılında Behramağa İlkokulunda okul yaşamına adım atar. Bakırköy'de üç kilise, iki cami vardır. Akşam saat yedide kiliselerin çanları çalmaya başlar. İkinci Dünya Savaşı'nın sürdüğü kıtlık yıllarıdır. Ekmek

(38)

karneye bağlanmıştır. Herkese günde yarım ekmek verilmektedir. Geceleri karartma uygulanır, pencereler ışık geçirmeyen kalın perdelerle örtülür. İskele caddesinden rap rap yürüyüp marşlar söyleyerek tabur tabur asker geçer. Eve gelen “Cephe” adlı derginin tüm sayfaları savaş haberleri ve fotoğraflarla doludur.

Dördüncü sınıftayken 1944’te Bakırköy Birinci İlkokuluna (Taş mektep) geçer, kız kardeşi Şule doğar. O yıl sınıfta kalır. Karnelerin dağıtıldığı gün oyun oynar, sınıfta kaldığını algılayamamıştır.

Ertesi yıl okula gittiğinde gene aynı sınıftadır. İşte, o zaman anlar Hanya’yı Konya’yı. Üzülür, var gücüyle ders çalışır, sınıfın çalışkanıdır artık, iyi ile geçer sınıfını. Yazın hep sokakta oyun oynar, her gün yüzer.

Sonbaharda okullar açılır, beşinci sınıftadır. Daha bir ay dolmadan hasta olur. Hastalığın adı, “Verem çiçeği”dir. Üsküdar Validebağ Prevantoryumu’nda iki ay yatar. Aynı anda ağabeyi Heybeliada Sanatoryumu’nda amcası da Cerrahpaşa Hastanesi’nde kalmaktadır. Beşinci sınıfta okula devamsızlıktan bir kere daha sınıfta kalır.

Bir sabah uyandığında arkadaşlarını denize doğru koşarken görür. ABD’nin Missouri zırhlısı gelmiş, büyükelçimiz Münir Ertegün’ün cenazesini getirmiştir. Sovyet Rusya’ya karşı bir gövde gösterisidir bu aynı zamanda. Tarih 5 Nisan 1946’dır.

On bir yaşındadır. Bakkal Ragıp Yüksel’in vitrininde, “Çırak aranıyor” ilanını görür. Bir cesaretle girer, konuşur. Anlaşırlar. Bakkal, “Yarın gel, başla” der. Haftada iki buçuk lira alacaktır. Sinemaya giriş otuz beş kuruştur. Tren beş, tramvay üç, vapur altı kuruştur. Sabahları gelir, sağı solu süpürür, ısmarlanan yiyecekleri sepetle evlere taşır, bahşiş alır. Elindeki sepetle top oynayan arkadaşlarının gözüne çarpmamak için başka yoldan gider.

Beşinci sınıfa başlar, öteki öğrencilerden bir yaş büyüktür. Dersleri çok iyi anlar, çalışkanıdır artık. Başarıyla ilkokulu bitirir. Yaz tatilinde Cağaloğlu’ndaki Çeltüt Basımevi’ne çırak girer. Yaz biter, çalışma da biter. Hiç oyun oynayamamıştır.

1948 yılında Bakırköy Erkek Ortaokulunun birinci sınıfına yazılır. Eğitim yılı biter, sınıfını geçer. Yaz tatilinde plastik atölyesinde çalışır. Haftada yedi buçuk lira alır. Yaz tatili sonunda Hilmi ağabeyi ölür.

1949-1950 ders yılında ortaokul ikinci sınıftayken Bakırköy Erkek Ortaokulu kapanır. Kız öğrencilerle birlikte Bakırköy Karma Ortaokulunda okumaya başlarlar. Sakızağacı, Kapamacı Ekrem Sokağındaki yeni evlerine taşınırlar. Çıkmaz bir sokaktır burası. Çok partili siyasal yaşama geçilmiştir. Yakınlarında “Millet Partisi”nin şubesi vardır. Bir gün Mareşal Fevzi Çakmak partiyi ziyarete gelir. Çıkışta arabaya binerken biraz yüzünü görür. Yıl sonunda bütün sınıf resim dersinden bütünlemeye kalır. Yaz tatilinde herkes yedi tane suluboya resim yapınca sınıfını geçer. O yaz tatilinde Cafer Usta adlı bir tenekececinin yanında iki ay kadar çalışır, Muhasebeci Sokak, 54 numaralı kendi

(39)

evlerine taşınırlar. (Ağabeyinin ölümüyle Sosyal Sigortalar Kurumu'nun verdiği tazminatla anneleri bir arsa satın almış, daha sonra Emekli Sandığı'ndan alınan borçla arsanın üstüne evi yaptırmıştır.)

Ortaokulun son sınıfını okur ve bitirir. Kuleli Askeri Lisesine başvurur. Matematik sınavından geçemez, Pertevniyal Lisesine yazılır. İlk sömestrde karnesinde zayıf olmayınca Kuleli Askeri Lisesine kaydı yapılır. Yıl 1952. Deniz kıyısındaki okulda üç yıl okur. Lise dörtteyken ders yılının bitmesine az kala zatülcenp hastalığına yakalanır. Haydarpaşa Askeri Hastanesinde on üç gün yatar. Taburcu olur, üç ay hava değişimi verilir. Yaz dönemindeki lise bitirme sınavlarına giremez. Bu arada Muhasebeci sokaktaki evden Zeytinlik Mahallesi Mormenekşe sokağındaki evlerine taşınırlar. Eylülde girdiği sınavlarda matematik dışında tüm derslerden geçer. Kuleli Lisesinin penceresinden karşı yakadaki yangınlara -6-7 Eylül 1955 olaylarına- tanık olurlar. Okulu bitiren arkadaşları Harbiye'ye giderler. Tek dersten kalanlara okuldaki bir sınıfta matematik dersi verilir. Milli Eğitim Bakanlığı, tek dersten borçlu olanların bir üst sınıfa geçmesine karar verince bir akşamüstü Haydarpaşa Garı'ndan Ankara'daki Harp Okulu'na uğurlanırlar. Yıl 1955.

Kara Harp Okulunu 30 Ağustos 1957'de bitirir. Polatlı Topçu Okulunda temel topçu kursuna gider. Kurs biter. Kura çekerler. Erzincan'daki 3. Ordu, 59. Er Eğitim Alayına atanır. Yıl 1959.

27 Mayıs 1960'ta ihtilâl olur. 3. Ordu Komutanı Orgeneral Ragıp Gümüşpala baştan ihtilâli kabul etmez. Öğleden sonra 3. Ordu ihtilâli onaylar. (Ragıp Gümüşpala emekli olduktan sonra Adalet Partisinin başına geçer.) O akşam Erzincan'da fener alayı düzenlenir.

1961'de Trabzon'daki 304. Topçu Taburuna atanır. Artık dünya evine girmenin zamanıdır diye düşünmektedir. İstanbul'a izinli gittiğinde bu düşüncesini ailesine açar. Kız kardeşi Şule, "Liseden bir arkadaşım var. Küçükçekmece Kanarya'da oturuyorlar. İstersen onlara bir soralım." der. Giderler, görüşürler. Sonuç olumludur. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi birinci sınıf öğrencisi, PTT şehirlerarası santrali çalışanı Zülâl'le nişanlanırlar. Trabzon'a döner. Nişanlılar birbirleriyle mektuplaşır, telefonla görüşürler. Bir kere daha İstanbul'a izinli gelir, 5 Eylül 1961'de evlenirler. Trabzon'da henüz evi olmadığı için eşini yanında götüremez. Üç odalı bir ev kiralar. Birkaç ay sonra yine izin alır, İstanbul'a gider, eşini vapurla Trabzon'a getirir.

Evliliklerinin ilk günleri, aylarıdır. Yılmaz bir gazocağı satın alır. (Ah, o gazocaklı yıllar...) Zülâl de gazocağının hakkını verir, "Ekrem Yeğen" in yemek kitabına bakarak nefis yemekler pişirir. Odun sobalarında -o bölgeye özgü katı yakıt olan- fındikkabuğu yakarlar.

Yaklaşık bir yıl geçmiştir. Eşi hamiledir. Beş, altı yıl Trabzon'da kalacağını sanırken 1962 Ağustosunda Erzurum Dumlupınar Maşatçı'da atanır. 22 Kasım 1962'de oğulları Ferda dünyaya gelir. (Hem de dört buçuk kilogram.)

(40)

Aylar geçer, 1963 Ağustos’unda yıllık izin alır, trenle İstanbul’a giderler. Ferda on kilo olmuştur.

1964’te İstanbul, Avcılar 61. Tümen’e atanır. Avcılar demek, Küçükçekmece, Kanarya demektir. Zülâl’in baba evidir Kanarya. Bu sürpriz atanma, Çongar çiftini çok mutlu eder. Kayınpederinin evinin tam karşısındaki eve yerleşirler. 22 Ağustos 1964’te birliğine katılır. Kıbrıs buhranı nedeniyle orduda sefer görev emri vardır. Bataryası Lüleburgaz’da arazidedir. Aradan bir yıl geçer. Birlik Çatalca’ya taşınır. Doğallıkla Çongar ailesi yine ev değiştirecektir. Çatalca’da kiraladıkları bir eve -doktorun evine- taşınırlar.

Bir gün göğsünde bir ağrı hisseder, doktora gider. Tansiyonu on altıya çıkmıştır. Hadımköy Asker Hastanesinde bir hafta yatar. Oradan Ankara’daki GATA Hastanesine gönderilir. Tansiyon yüksekliğinden ötürü ordudan çıkarılmak durumuyla karşı karşıya kalmıştır. Çok tedirgindir. Daha önceden tanıdığı bir levazım binbaşısının yardımıyla yirmi dört gün istirahatla taburcu edilir, korkulu düştten uyanmıştır. Çatalca’ya birliğine döner.

1966’da kayınpederi ölür. 1967’nin sonbaharında Yunanistan’la savaşın eşiğine gelinir. Taburları sefer görev emriyle Yunanistan sınırında üç ay kalır, manevralar yapar. Barış anlaşmasının imzalanmasıyla kışlarına dönerler.

Çatalca’da görevliyken 30 Mart 1968’de küçük oğlu doğar. Tevfik Fikret’in “Ferda” isimli bir şiiri, “Haluk” adlı bir oğlu vardır. Büyük vatan şairinden esinlenerek küçük oğullarının adını “Haluk” koyarlar.

1968’de Harp Akademisi sınavını kazanır. Önce Polatlı Topçu Okulunda altı ay tekâmül kursu görecektir. Bahçe içinde bir ev kiralarlar. Eşi, iki oğlu ve kayınvalidesiyle o evde beş ay otururlar. (1969) Kurs biter, Çatalca’ya geri dönerler.

1970’de Kara Harp Akademisindeki eğitimi başlar. Kanarya’ya kayınvalidesinin evine taşınırlar. Kanarya’dan Yıldız’a gidip gelmeye başlar. Okul binası, Padişah II. Abdülhamit’in otuz üç yıllık saltanatı süresince Osmanlı Devletini yönettiği –duvarları altın varaklarla bezeli, çok yüksek tavanlı salonları, odalarıyla- Yıldız Sarayı’dır. Dersler zordur. Sınav zamanları geceleri uyumadan ders çalışır. Trakya’da, Ege’de Çanakkale ve Kurtuluş Savaşlarının geçtiği siperleri, mevzileri, şehit mezarlarını gezerler. Birinci yıl biter, sınıfını geçer. İkinci yıl başlar. Radyodan genelturmay başkanı ve kuvvet komutanlarının hükümete muhtıra verdiği duyulur. Başbakan Süleyman Demirel şapkasını alıp gitmiştir. 12 Mart 1971. İkinci yılın gezileri, Güney, Güneydoğu, Doğu Anadolu’yu içerir. Yıl sonunda Harp Akademisinden mezun olur. Mezuniyet törenine Kurtuluş Savaşı kahramanlarından Orgeneral Fahrettin Altay ve Ali Fuat Cebesoy da katılır. 30 Ağustos 1971.

Yüzbaşı rütbesiyle Davutpaşa’daki 66. Mekanize Tümenine atanır. Girdiği İngilizce sınavında başarılı olunca binbaşılığa yükseltilir.

Bir yıl sonra da İzmir NATO Güney Doğu Kara Kuvvetleri Karargâhına atanır. 1972. Ev taşımının tadına doyamayan Çongar ailesi, Hatay semtinde

(41)

tuttukları bir eve yerleşir. NATO Karargâhı, Alsancak Kordonboyu'nda dört, beş katlı bir yapıdadır. Şubenin başkanı Yunan bir albaydır. Şubede İngiliz, İtalyan, Amerikalı, Yunan, Türk subaylar görev yapmaktadır. Bir gün eşi ve küçük oğluyla birlikte alışveriş etmek için İzmir'deki Karamürsel Mağazasına girerler. Sonra mağazadan çıkıp Kemeraltı Çarşısında dolaşırlar. Birden Haluk'un yanlarında olmadığını fark ederler. Her yeri arayıp tarasalar da dört yaşındaki oğullarının izine rastlayamazlar. Yeniden Karamürsel Mağazasına döndüklerinde Haluk'u başını mağazanın camına dayamış ağlarken bulurlar. Karı-koca Çongarların yürekleri ağızlarına gelmiştir; yavrularını sevgiyle bağırklarına basarlar.

Her yıl açılan İngilizce sınavına bir kere daha girer. Yine yüksek not alınca Roma'daki NATO Savunma Koleji'ne geçici görevle atanır. 1973. Altı ay süreli bir görevdir bu. Yine eşinden, çocuklarından ayrılacaktır. Mart ayında Roma'ya varır. Savunma kolejinde, NATO üyesi Amerikalı, İngiliz, Fransız, Alman, İtalyan, Türk, Yunan, Belçikalı, Hollandalı, Danimarkalı, Norveçli, Portekizli subaylarla birlikte ders görürler. Öğleden sonraları ya konferanslara katılırlar ya da müzeleri gezerler. Roma'nın meydanları, Colesium, aşk çeşmesi gezip gördükleri yerler arasındadır. Trenle Venedik'e giderler. Yunanistan ve Türkiye dışındaki tüm NATO ülkelerini ziyaret ederler. Havaalanlarında törenlerle karşılanırlar, akşamları onurlarına balolar düzenlenir. ABD, İngiltere, Fransa, Belçika, Hollanda, Danimarka, Norveç, Portekiz'i dolaşırlar. Kolej biter, herkes mezun olur, diploma töreni yapılır. Ertesi sabah bir arkadaşıyla Napoli'ye giderler. Kapri adasını gezerler. Türkiye'ye dönerler. Geçici görev dönüşü İzmir'de NATO'daki görevine başlar.

Bir gün çalıştığı büroya telefon gelir. İki yıl süreyle Verona'ya -NATO Güney Avrupa Kara Kuvvetleri Karargâhı Proje Subaylığına- atandığını öğrenir. Eşi ve iki oğluyla birlikte gideceklerdir İtalya'ya. Dış göreve gidenlere önce on beş gün istihbarat, haber alma kursu verilmektedir. Kursu katılır. Tam o günlerde Kıbrıs Barış Harekâtı da başlar. "Dış görevler kalktı, herkes birliğine dönecek." söylentisi yayılır. Anıların yazarı, Genelkurmay Harekât Merkezi'nde görevlendirilir. Kıbrıs'taki gelişmeler hakkında Harekât Başkanı Korgeneral Kenan Evren'e her gün brifing verir. Kıbrıs Savaşı da, kurs da biter, İzmir'e döner.

1974 Temmuz sonlarında tüm aile Verona'ya ayak basar. Görevi devraldığı subayın boşalttığı eve yerleşirler. Çocuklar okula yazdırılır. NATO Karargâhındaki görevine başlar. Ailecek orduevindeki kutlamalara, törenlere katılırlar, askeri kamplarda yüzmeye giderler. Romeo- Juliet müzesini gezip dolaşırlar. Operaları seyrederek. Sık sık Venedik'e giderek Vaporettolara binerler, eğlenirler. Satın aldığı arabayla hem kendisi hem de eşi kazalar geçirir. Alçılı koluyla hem İtalya'yı -Roma, Triyeste, Floransa, Milano, Pisa, Modena, Napoli'yi- hem de Avrupa'yı -Cenova, Paris, Nice, Mons, Amsterdam, Kopenhag, Almanya, İsviçre'yi- gezerler. Almanya Münih'te "Nükleer kurs"a

(42)

çağrılır, ailecek giderler. Münih’i gezerlerken birden çocuklarını kaybederler. Caddelerde heyecanla bir aşağı bir yukarı koşturup yavrularını ararlar. Onları bir oyuncakçı dükkânının vitrinini seyrederken bulurlar, yüreklerine su serpilir. Küçük oğlanın ikinci kayboluşudur bu. Bir de dört yaşındayken İzmir’de kaybolmuştur. İtalya’da edindikleri dostlarla gezer, yiyip içer, güzel günler geçirirler. Verona’da yazdığı, “Gece Muharebeleri ve Aydınlatma Araçları” başlıklı altmış sayfalık bir tezle yarbaylığa yükseltilir. İki ay sonra da albay olur. Binbaşı rütbesiyle gittiği Verona’dan albay rütbesiyle Türkiye’ye döner. 1977.

Çorlu 5. Kolordu Eğitim Şube Müdürlüğüne atanır. Bir pazar günü yine bir araba kazası geçirince kırık olan kolu tamamen kırılır. Kasımpaşa Deniz Hastanesinde yirmi gün yatar, ameliyat olur. Tam iyileşmeden taburcu edilir, göreve başlar. Çorlu’da orduvinde ücretli olarak kalmaktadır. Bakırköy’deki evin kira ve yakıt gideri oldukça yüksektir. Büyük oğul Ferda da paralı İtalyan Lisesine gitmektedir. Aylığı giderlere yetmediğinden İtalya’dan getirdikleri bazı eşyaları tek tek elden çıkarmaya başlarlar. Bir boya fabrikasından iş teklifi gelir. General olmak düşüncesindedir, ancak henüz albaylığının birinci yılını bile doldurmamıştır. Önünde beş yıl daha vardır. Eğer emekli olursa hem emekli aylığı alacak hem de çalıştığı yerden eline ücret geçecektir. Bir hafta düşünür, eşiyle konuşur. Nisan 1977’de komutanlığa sunduğu dilekçe doğrultusunda emekliye ayrılır. Üzerinden büyük bir yük kalkmıştır.

Emeklilik ikramiyesi ve Ordu Yardımlaşma Kurumundan aldığı toplamda 248.000 Lira ile istedikleri gibi bir ev satın alamazlar. Hem ev hem de iş aradığı bir döneme girmiştir artık. Boya fabrikasından aldığı iş teklifi fos çıkar, işbaşı yapamaz. Daha on bir yaşında bir çocukken kendi işini kendi bulmuş özgüveni yüksek, adı gibi yılmaz bir kişiliktir. Yılmadan iş aramayı sürdürecektir. Bir halı mağazasında üç gün çalışır; ona uygun değildir, ayrılır. General Elektrik Ampul Fabrikasında işe girer. Altı ay sonra işten çıkarılır. O sırada -1940’lı yıllarda üzerinde çıkan bir çibanın geçmemesi sonucu doktor tarafından parmağı kesilen, o sakat parmağıyla ayakkabı dikip pençe yaparak kimsenin hakkını yemeden, kimseden bir şey çalmadan ailesini geçindiren- babacığı ölür. Göztepe’de 550.000 Liraya bir ev satın alırlar. Paraları yetmediği için İtalya’dan getirdikleri mobilyaları, ayaklı çalar saati, müzik setini satarlar, parayı denkleştirirler. Libya’da inşaat işi yapan Çavuşoğlu-Kozanoğlu firmasında 5.000 lira aylıkla işe başlar. Firmanın işleri azalınca personelde kısıntı yapılır. Dört ay sonra işten çıkarılır. Güvenç Ticaret’te işe girer, on bir ay sonra tazminatı verilerek işten çıkarılır. Yine iş aramaya başlar. HUYAŞ’ta (Hukuk Yayınları Anonim Şirketi) pazarlama müdürü olarak bir ay çalışır. Gülhane Parkının yakınlarındaki bir noterde on gün kadar çevirmenlik yapar. Pendik’te bir “tel çekme” fabrikasında personel müdürlüğü yapar. “Mutlu Akü” fabrikasında malzeme müdürü olarak işe girer. Aralık 1979. Tam on iki yıl çalışır. Mutlu Akü’de çalıştığı yıllar içinde bir araba kazası daha geçirir. Daha önce İtalya’da kırılmış olan kolu aynı yerden bir kere daha kırılır. 1985’te

(43)

Şarköy’de bir yazlık ev alırlar. Yazlıkta yazar Faik Baysal’la tanışır, arkadaşlık yaparlar. 1987’de annesini sonsuzluğa uğurlar. 1991 Aralık ayının sonlarında on iki yıl çalıştığı Mutlu Akü’den kıdem tazminatı verilerek çıkarılır. Yaşı elli yedidir.

Bir daha da çalışmaz. Artık özgürdür, gerçek bir emeklidir. Kadıköy’deki Reks, Moda, Kadıköy sinemalarına gider. Öykü yazmaya başlar. Öyküleri “Kadıköy Aktüalite” dergisinde yayımlanır. Ahmet Miskioğlu’nun yönettiği “Türk Dili Dergisi”nin Perşembe toplantılarına katılmaya başlar. Öyküleri, “Anjiyo” adı altında basılır. Türk Hava Kurumu’nun 1991 ve 1992’de açtığı öykü yarışmalarında ödüller kazanır. ETOS İsveç Kültür Evi’nin düzenlediği öykü yarışmasında “Ölü Evi” adlı öyküsü jüri özel ödülüyle onurlandırılır.

1990’lı yılların başlarında bir gün arkadaşı Alp Kuran, anıların yazarını yanına alır, Kadıköy’deki Fıçı Lokantasında Fazıl Hüsnü Dağlarca ile tanıştır. Dağlarca’yla uzun yıllar arkadaşlık ederler. Kadıköy Rıhtım’da bir kahvede sohbet eder, tavla oynarlar. Aradan çokça zaman geçtikten sonra Dağlarca’yla geçen günlerini kaleme alır, yazdıkları dergilerde yayımlanır. Türkçenin büyük şairiyle -doğumu, yatılı okul yılları, subaylığı, askerlikten ayrılışı, İstanbul Aksaray’da bir kitapevi açması, ödülleri, şiirleri, sanatı hakkında- konuştuklarını verdiği iki konferansta anlatır Yılmaz Çongar. Satır aralarına da şiirlerinden bolca örnekler serpiştirir.

1993 yılının bahar aylarında bir gün Kadıköy’de küçük oğluyla karşılaşır. Haluk, yanındaki genç kızı, “Kız arkadaşım.” diye tanıştır. Bir süre sonra da kız arkadaşıyla evleneceğini belirterek Ordu’ya gider. Askerliğini yapmamış, üniversite öğrencisi, ele avuca sığmaz, bu afacan çocuğa kim dur diyebilirdi ki?.. Aradan birkaç ay geçer. “Şebnem’i ailesinden istemek için İzmir’e gideceğiz.” der. Aynı günün akşamı arabayla yola çıkarlar. İzmir’de eşinin ablasının evinde kalırlar. Yolu yordamıyla kızı ailesinden isterler. Gelin adayının babası hemen olumlu yanıt vermez, biraz düşüneyim, der. Aradan yirmi iki gün geçmiştir. Tam İstanbul’a dönmek üzerelerken kız tarafından, “Gelsinler, görüşelim.” haberi gelir. Giderler. Görüşüp anlaşırlar. Nişan tarihi belirlenir. Önce nişan, kısa bir süre sonra da İzmir Öğretmenevinde düğünleri yapılır gençlerin. Bu sırada Sivas’ta Madımak Otelinde meydana gelen olaylarda otuz altı aydın yanarak can verir. 2 Temmuz 1993.

İtalyan Lisesini ve İTÜ Maden Fakültesini bitiren büyük oğul Ferda, yaşı otuz, otuz ikiye dayanmasına karşın bekârlık sultanlıktır felsefesini sürdürmektedir. Annesinin kendisine gösterdiği kızların kimini şişman, kimini zayıf bulmuştur. Bir hafta sonu baba evine geldiğinde, “Bir kız var, bakar mısınız.” der. Ana-baba, “Elbette yavrum.” deyip kızı görmeye giderler, pek de beğenirler. Önce nişan, bir süre sonra da İstanbul Öğretmenevinde düzenlenen yemekli, müzikli, danslı bir düğünle Ferda dünya evine girer.

2017’de küçük oğluyla Umre’ye giderler. Haluk iki yıl önce de Umre ziyareti yapmıştır.

(44)

Haluk eşinden boşanmış, yalnız yaşamaktadır. Anne-baba küçük oğullarının bu durumuna üzölmekte, yeniden evlenmesini arzu etmektedirler. “Bir kadınla konuşuyorum. Adı Sinem. Ailesini ziyarete gidelim.” demesiyle yeni bir süreç başlar. Sinem ailesinden istenir. Ayvalık Cunda adasındaki bir kır lokantasında iki tarafın yakınlarının katılımıyla nişan, nikâh, düğün bir arada yapılır.

Kız kardeşi Şule kalp kapakçığı ameliyatı sonrasında ölür. Kasım 2021.

Şule’nin ölümünün ardından bir ay geçer. Eşile birlikte Fenerbahçe Orduevine giderler, berberlere saçlarını kestirirler. Beş, altı gün sonra sağlıkları bozulur. Yapılan test sonucunda Covid 19’a yakalandıkları anlaşılır. Hastalığı atlatmaları zor olur.

Torunu Gizem 26 Ağustos 2023’te nişanlanır. Uzun bir konuşma yaparak bir şiir okur. Aynı şiiri Gizem’in anne-babası Nihan ile Ferda nişanlanırken de okumuştur. Gençlerin yüzüklerini takar, alkışlar içinde yerine oturur.

1990’lı yıllarda Bahariye’deki Türkiye Emekli Subaylar Derneğine (TESUD) üye olur. Daha sonra Rasimpaşa’daki Türkiye Emekli Subaylar Derneğine de üye yazılır.

Anıların yazarı, gerek anne-babası gerekse eşi ve çocuklarıyla yaşarken sürekli olarak konut değıştirmiş, kiminde kiracı, kiminde de mal sahibi olarak oturmuştur. Anılarının sonuna bu evlerin dökümünü de ekler. “Daha yazamadığım çok şey var. Kısmet olursa onları da yazarım günün birinde.” tümcesiyle anılar sona erer.

ANILARIM....E. Kurmay Albay Yılmaz ÇONGAR. Doğı Kitabevi. İstanbul. Mayıs 2024.

YENİDEN TÜRK DİLİ DERGİSİ

Yazınımız, ekinimiz, uygarlığımız, dilimiz, için bakıma özene
görevli dergi

Yeniden Türk Dili Dergisi: Dil ve yazın; şiir, öykü, deneme,
eleştiri, günlük, düşün, ekin dergisi

Kurucu İyesi, Sorumlu Müdür ve Genel Yayın Yönetmeni:
Sencer Karacalıoğlu

E R İ Ş İ M Sencer Karacalıoğlu: 0 505 985 40 55

Sencerkaracalioglu2002@gmail.com

Danışma ve Yazı Kurulu: Prof. Dr. Ömer Demircan, Okan Baba,
Prof. Dr. Süreyya Ülker

Teknik Danışman : Boğaçhan Orhan Boran Kapak düzenleme:
MUSTAFA AZİZ DURMUŞ (azizdijital@gmail.com)

Bu dergi, yabancı sözcüklerin yerine olabildiğince Türkçelerini
koymayı görev bilir. Başka bir yerde yayınlanmış yazılar
dergimizde yayınlanmaz. Alınan yazı kesinlikle geri verilmez.
Dergide yayınlanan yazıların her türlü sorumluluğu
yazarlarındandır.

Yeniden Türk Dili Dergisi,yayınlanan yazılara telif ücreti
ödemez. DERGİMİZ ÜCRETSİZDİR
